

Υπήρχαν νεκροί στο Πολυτεχνείο;

ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ, ΤΕΧΝΗ
Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ, ΛΥΚΕΙΟ

Βασιλική Σακκά

Εκπαιδευτικός,
πρόεδρος του Ομίλου
για την Ιστορική Εκπαίδευση
στην Ελλάδα

«Υπήρχαν νεκροί στο Πολυτεχνείο;»

Μια διαθεματική διδακτική προσέγγιση
(Ιστορία, Πολιτική Επιστήμη, Λογοτεχνία, Τέχνη)

Εισαγωγή – Προσδοκίες

Η εθνικιστική ρητορική, η ρητορική του μίσους και η διάδοση των ψευδών ιστορικών πληροφοριών, η ευθεία αμφισβήτηση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας αλλά και οι πρακτικές μίσους και βίας, εκφάνσεις που ενισχύθηκαν από τη δεκαετή πολιτικο-οικονομική και κοινωνική κρίση στη χώρα μας, το ευάλωτο του νεανικού-μαθητικού πληθυσμού και η ανεξέλεγκτη λειτουργία –χωρίς φίλτρα, παιδαγωγική καθοδήγηση και σοβαρή στάση του σχολείου– του διαδικτύου, υπογραμμίζουν την ανάγκη να σταθούμε απέναντι στο πρόβλημα ως εκπαιδευτικοί και ενεργοί πολίτες.

Αγαπημένη ρητορική της Ακροδεξιάς αποτελεί ο ύμνος της περιόδου της χουντικής επταετίας και η αμφισβήτηση των γεγονότων του Πολυτεχνείου, μέσα από τα οποία βάλλεται η ιδέα της δημοκρατίας.

Θεωρούμε ότι το θέμα είναι ενδιαφέρον, συγκρουσιακό και προκλητικό, συνεπώς θα προκαλέσει το αμέριστο ενδιαφέρον των μαθητών. Η πρόταση αναπτύσσεται μέσα από ομαδοσυνεργατικές, ενεργητικές και βιωματικές μεθόδους.

Το διδακτικό σενάριο που ακολουθεί απευθύνεται σε μαθητές λυκείου και με τις αναγκαίες προσαρμογές σε μαθητές Γ΄ Γυμνασίου. Συμπληρώνεται από βοηθητικό υλικό σε 3 ενότητες (βλ. τα pdf με το βοηθητικό υλικό 1, 2, & 3), μπορεί ωστόσο να λειτουργήσει και αυτόνομα.

Παιδαγωγικοί στόχοι

(Βασίζονται στις έξι βασικές έννοιες της ιστορικής σκέψης¹)

- Να γνωρίσουν, να προσεγγίσουν ενσυναισθητικά και να κατανοήσουν οι μαθητές/-τριες τις πρακτικές και το ιδεολογικό περιβάλλον της επτάχρονης δικτατορίας (νοσηματοδότηση και σημαντικότητα).
- Να συνδέσουν την επιβολή της δικτατορίας με το μεταπολεμικό ιδεολογικό και πολιτικό περιβάλλον και την ταραγμένη δεκαετία του '60 (αιτία και αποτέλεσμα, συνέχεια).

¹ Seixas, P - Morton, T., (2013). *The Big Six Historical Thinking Concepts*. Toronto: Nelson Education. Βλ. και Νέο Π.Σ. Ιστορίας 2018, ΦΕΚ 5222/Β΄ 2018, σ. 5-6.

- Να κατανοήσουν τη δύναμη της προπαγάνδας και των ΜΜΕ ως οργάνων που μπορούν να αποδυναμώσουν (ή να ενισχύσουν) τη δημοκρατία.
- Να διερευνήσουν ομαδοσυνεργατικά διαδομένους ισχυρισμούς της σύγχρονης Ακροδεξιάς περί κοινωνικής ησυχίας και ευημερίας κατά την περίοδο της δικτατορίας (χρήση πρωτογενών πηγών, τεκμηρίωση). Να μάθουν να ερευνούν, να συγκρίνουν, να αμφισβητούν, να επιχειρηματολογούν στη βάση τεκμηρίων.
- Να διερευνήσουν και να γνωρίσουν τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και τη μετάβαση στη μεταπολίτευση (χρήση πρωτογενών πηγών, τεκμηρίωση, αίτιο και αποτέλεσμα).
- Να κατανοήσουν πόσο η ιστορία συνδέεται και επηρεάζει το παρόν και το μέλλον τους.
- Να συζητήσουν και να κατανοήσουν τα αίτια των ισχυρισμών που αμφισβητούν τα ιστορικά γεγονότα και να τα συνδέσουν με την ανάπτυξη της εθνικιστικής, ακροδεξιάς ρητορικής μίσους με αφορμή σύγχρονα γεγονότα (υιοθέτηση ιστορικής οπτικής, κατανόηση ηθικών διαστάσεων της ιστορίας).
- Να καλλιεργήσουν τον ιστορικό, οπτικό και μιντιακό γραμματισμό (historical, visual, media literacy). Να είναι σε θέση να δημιουργούν πολυτροπικά αφηγηματικά κείμενα.
- Να αντιμετωπίζουν αντιφατικά και συγκρουσιακά θέματα αξιοποιώντας ιστορικές έννοιες δευτέρου επιπέδου.

Θεωρητικά ζητήματα: η καλλιέργεια ιστορικής σκέψης και συνείδησης²

Τι σημαίνει ιστορική σκέψη; Ποιες έννοιες αποτελούν τη βάση της ιστορικής σκέψης;

Οι μαθητές για να σκέπτονται ιστορικά πρέπει:

- Να αντιλαμβάνονται και να προσδιορίζουν **τι είναι ιστορικά σημαντικό**
- Να χρησιμοποιούν **τεκμηρίωση** αξιοποιώντας πρωτογενείς πηγές
- Να προσδιορίζουν τη **συνέχεια** και την **αλλαγή**
- Να αναλύουν **αιτίες** και **συνέπειες**
- Να έχουν **ιστορική οπτική**
- Να αντιλαμβάνονται την **ηθική διάσταση** των ιστορικών ερμηνειών

(ιστορικός γραμματισμός = κατανόηση ιστορικών γεγονότων)

Πώς προσεγγίζουμε ένα συγκρουσιακό ή τραυματικό θέμα στην τάξη;³

Για να μπορέσουμε να οργανώσουμε μια εποικοδομητική συζήτηση στην τάξη, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι εμείς οι ίδιοι ως εκπαιδευτικοί μπορούμε και πρέπει να σταθμίσουμε τις προσωπικές μας απόψεις. Αυτό είναι εφικτό με τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποια είναι η άποψή μου για το θέμα;
- Μέχρι ποιο σημείο μπορώ να μοιραστώ αυτήν την άποψη στην τάξη;

²Βλ. υποσημείωση 1.

³Αξιοποιείται εδώ το παιδαγωγικό πλαίσιο του project Ter-info της Beatrice de Graaf (Utrecht University), που παρουσιάστηκε στο 26^ο διεθνές συνέδριο της Euroclio στο Gdansk, 4-7 Απριλίου 2018: Bringing History to Life, με αφορμή βομβιστική επίθεση φονταμενταλιστών ισλαμιστών στην Ουτρέχτη. Εκεί επίσης παρουσιάστηκε ως εργαστήριο για εκπαιδευτικούς μια πρώτη μορφή της παρούσας πρότασης.

- Τι είδους συναισθήματα με επηρεάζουν όταν αντιμετωπίζω αυτό το θέμα;
- Πώς μπορώ να ελέγξω αυτά τα συναισθήματα κατά τη διάρκεια της συζήτησης;
- Τι γνωρίζω για τις διαφορετικές οπτικές πάνω σε αυτό το θέμα;
- Ποιες από τις διαφορετικές αυτές οπτικές ασπάζονται οι μαθητές μου;
- Πώς μπορώ να διασφαλίσω ότι είμαι ανοιχτή/-ός στις εμπειρίες των μαθητών μου;

Όταν ανακύπτουν διαφορετικές και συγκρουσιακές απόψεις και αντιθέσεις ανάμεσα στους μαθητές/-τριες αλλά και ανάμεσα σε αυτούς/-ές και εμάς, προσπαθούμε να μην εστιάζουμε στις αντιθέσεις αυτές αλλά να βοηθήσουμε τα παιδιά να ακούνε ενεργητικά, να σέβονται και να μην ασκούν άγρονη κριτική ο ένας / η μία στον άλλο/-η. Αν το καταφέρουμε αυτό, στη συνέχεια προσπαθούμε να βρούμε ομοιότητες και βασικές αρχές/αξίες που τις ασπάζονται όλοι/-ες και μπορούν να λειτουργήσουν ως συνεκτικά στοιχεία για τις εμπειρίες και τις σκέψεις των μαθητών/-τριών (π.χ. Η αξία της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός σε βασικά ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, η δημοκρατία, η ελευθερία).

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

- Διευκολύνουμε μια εποικοδομητική συζήτηση στην τάξη και επιτρέπουμε στους μαθητές να συζητήσουν το θέμα μεταξύ τους. Ο ρόλος μας είναι να καθοδηγούμε σε σωστή κατεύθυνση τη συζήτηση.
- Ερευνούμε αν χρειαζόμαστε επιπλέον πληροφορίες για να έχουμε μια εποικοδομητική συζήτηση (π.χ. θέσεις αρνητών Ολοκαυτώματος, Πολυτεχνείου κ.τ.λ).
- Ακούμε προσεκτικά τους μαθητές και προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε υπόρρητες ανησυχίες
- Προσδιορίζουμε τα όρια στις απόψεις που εκφράζονται ώστε να μην μετατρέπονται σε ανεπιθύμητες εκφράσεις (δηλαδή προσβλητικές ή υβριστικές)
- Τοποθετούμε τον εαυτό μας στη θέση του δασκάλου και όχι μιας ελεγκτικής αρχής
- Ενθαρρύνουμε όλη την τάξη να λάβει μέρος στη συζήτηση.

Όταν διεξάγεται μια «δύσκολη» συζήτηση στην τάξη:

- Τονίζουμε emphaticά ότι είναι σημαντικό να συζητάμε το θέμα (ιστορικό γεγονός ή γεγονός της επικαιρότητας): δηλαδή να μάθουμε τι έχει γίνει, να κατανοήσει ο ένας την οπτική του άλλου
- Αφήνουμε περιθώριο για ποικίλες απόψεις και οπτικές
- Οριοθετούμε το επίπεδο των απόψεων και της γλώσσας που χρησιμοποιείται στην τάξη κατά τη διάρκεια της συζήτησης (ο Έλβις πέθανε, Νεφελίμ δεν υπάρχουν, η Γη γυρίζει).
- Αμφισβητούμε τις αντιφατικές (controversial) απόψεις με το να δώσουμε στους μαθητές/-τριες τη δυνατότητα να συμπεριφερθούν ως «ειδικοί», π.χ. να τους επιτρέψουμε να αμφισβητήσουν εαυτούς και αλλήλους, να τους αφήσουμε να ερευνήσουν και να αναστοχαστούν πάνω στις σκέψεις και τις απόψεις τους. Στόχος, η αναζήτηση της τεκμηρίωσης.
- Δεν εμπλεκόμαστε σε προσωπικό επίπεδο όταν αντιμετωπίζουμε παθιασμένες τοποθετήσεις, αλλά επικεντρωνόμαστε στο περιεχόμενο αυτών των θέσεων.
- Διορθώνουμε πραγματολογικές/ιστορικές ανακρίβειες όταν αυτές παίζουν σημαντικό ρόλο στη συζήτηση.
- Προσπαθούμε να δώσουμε έδαφος σε όλες τις απόψεις ώστε να αυξήσουμε τη συμμετοχή των μαθητών.
- Εξηγούμε γιατί οι πολλαπλές οπτικές και κοσμοθεωρίες μπορούν να συνυπάρχουν: ανάλογα με την οπτική και την προσέγγιση του καθενός μπορεί να διαφέρουν (Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχουν όρια ηθικού και ανθρωπιστικού περιεχομένου ή ότι «όλα παίζουν»...).

Με δυο λόγια:

- Δίνουμε έμφαση στα γεγονότα και την τεκμηρίωσή τους
- Συζητάμε με ηρεμία και άνεση
- Δεν είμαστε απόλυτοι – υπάρχουν ωστόσο όρια
- Δεν είμαστε μονόπλευροι – δίνουμε έδαφος να αναπτυχθούν πολλαπλά αίτια/αναφορές
- Αφήνουμε χώρο για συναίσθημα

- Δεν αφήνουμε να υπερισχύσει φόβος ή παραλογισμός
- Εξετάζουμε τρόπους ενεργού δράσης/ ακτιβισμού
ΜΜΕ και μέσα κοινωνικής δικτύωσης
- Ξαναβλέπουμε τα στερεότυπα.

Ιστορικό παρελθόν και πλαίσιο: από τη δεκαετία του '40 στη δεκαετία του '60

Δημιουργία χρονογραμμής

(Προτεινόμενο ψηφιακό εργαλείο π.χ. <https://www.timetoast.com>. Η χρονογραμμή εστιάζει στα παρακάτω γεγονότα και εμπλουτίζεται με χαρακτηριστικές φωτογραφίες)

Ιστορική χρονογραμμή

Β'Π.Π. (1940-1944): Ναζιστική κατοχή στην Ελλάδα

1941: Δυνατά αντιστασιακά κινήματα. Κυρίαρχο το αριστερών αποχρώσεων ΕΑΜ-ΕΛΑΣ (κομμουνιστές, σοσιαλιστές, φιλελεύθεροι)

1946-49: Εμφύλιος Πόλεμος. Ανάμειξη Βρετανικού και Αμερικανικού παράγοντα. Ήττα Δημοκρατικού Στρατού από κυβερνητικό στρατό

Μετεμφυλιακή περίοδος – δεκαετία του '50: αποκλεισμοί, «καχεκτική δημοκρατία», κυνήγι μαγισσών, καταδίωξη πολιτών με αριστερή (και γενικότερα δημοκρατική) ιδεολογία: πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων, αποκλεισμός από δημόσιες υπηρεσίες, ανώτατες σπουδές, μορφές εργασιακής, απασχόληση, πολιτικά δικαιώματα. Εξορία σε άγονα απομακρυσμένα νησιά του Αιγαίου

Δεκαετία '50: παράλληλα, οικονομική ανάπτυξη της χώρας

1958: το κόμμα της ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) ως αξιωματική αντιπολίτευση ασκεί πίεση για δημοκρατικές αλλαγές. Δημιουργία και ανάπτυξη παρακράτους της άκρας δεξιάς. Ταραχώδης δεκαετία του '60: βία, τρομοκρατία, παρακρατική δραστηριότητα, εκλογές βίας και νοθείας (1962), δολοφονίες πολιτικών προσώπων (Γρηγόρης Λαμπράκης 1963, Σωτήρης Πέτρουλας, 1965), «αποστασία», διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις και συγκρούσεις

21 Απριλίου 1967: πραξικόπημα από κατώτερους αξιωματικούς και επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας με ανοχή του Παλατιού

δικτατορία, χούντα, επταετία (βλ. βοηθητικό υλικό 3 – Δικτατορία): Η φύση, τα χαρακτηριστικά και οι πρακτικές της δικτατορίας του '67. Συλλήψεις, βασανισμοί και εξορίες χιλιάδων πολιτών, αποπομπή από δημόσιες υπηρεσίες, αποκλεισμοί.

Λογοκρισία στην ενημέρωση και την τέχνη: κινηματογράφο, θέατρο, βιβλία, μουσική και τραγούδια.

Η εξέγερση της Νομικής Σχολής (Φεβρουάριος 1973) και του Πολυτεχνείου (Νοέμβριος 1973). Μέρες με γεύση ελευθερίας. Καταστολή από αστυνομία και στρατό. Το τανκ συντρίβει την είσοδο του Πολυτεχνείου. Νεκροί και τραυματίες. Αθρόες συλλήψεις φοιτητών και πολιτών.

Η δικτατορία μεταλλάσσεται και καταρρέει μέσα σε λίγες μέρες μετά από 8 μήνες.

Η τραγωδία της Κύπρου: Απόπειρα δολοφονίας του Προέδρου Μακαρίου, δικτατορία Νίκου Σαμψών, Τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Πτώση χούντας.

Ο πρώην πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής επιστρέφει στη χώρα από την αυτοεξορία του στη Γαλλία. Εκλογές. Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία. Κανονικότητα.

Η 17^η Νοεμβρίου ως μέρα εκπαιδευτικής επετείου για τη Δημοκρατία και την αντίσταση στη χούντα.

[Δεδομένο:

Κοινοτοπία και επανάληψη στις σχολικές επετειακές εκδηλώσεις για τη 17^η Νοεμβρίου. Συνηθέστατα, αποσπασματικές, συναισθηματικές παρουσιάσεις αποκομμένες από το ιστορικό πλαίσιο και τη μεγάλη εικόνα. Το πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης τροφοδοτεί την άνοδο της Ακροδεξιάς και της Χρυσής Αυγής. Πλήθος ψευδο-ιστορικών ιστοσελίδων οι οποίες αμφισβητούν και αρνούνται την αλήθεια για τη δικτατορία και τα γεγονότα του Πολυτεχνείου δημιουργώντας ψεύτικες ειδήσεις και πληροφορίες. Η Δημόσια Ιστορία και η παιδαγωγική του δημόσιου χώρου ασκούν σημαντική επίδραση.

Ερωτήματα, αναλογίες και ομοιότητες με τη άνοδο και τις πρακτικές της Ακροδεξιάς στην Ευρώπη.]

Προϋπάρχουσα γνώση – η μεγάλη εικόνα

Μικροθεωρίες και το πολιτισμικό κεφάλαιο που φέρει κάθε παιδί θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Πιθανόν να «αντισταθούν» στη νέα γνώση και τις ερμηνείες που απέχουν από τις δικές τους. Η Μεγάλη Εικόνα (η γνώση του ευρύτερου

ιστορικού πλαισίου) είναι απαραίτητη προϋπόθεση έτσι ώστε να αποκτήσουν δεξιότητες ιστορικού γραμματισμού. Έτσι θα πρέπει οι μαθητές/-τριες να κατέχουν στοιχειωδώς το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο με τα γεγονότα που καθόρισαν τις εξελίξεις.

Το πλαίσιο της Εξέγερσης του Πολυτεχνείου

Η περίοδος της δικτατορίας (1967-1973) στην Ελλάδα σηματοδεύτηκε από την εξέγερση των φοιτητών του Πολυτεχνείου της Αθήνας, το Νοέμβριο του 1973. Η αιματηρή επέμβαση του στρατού έληξε με 24 νεκρούς και εκατοντάδες νέες συλλήψεις, βασανισμούς, εξορίες και φυλακίσεις πολιτών.

Η στρατιωτική δικτατορία χρησιμοποίησε το ιστορικό παρελθόν –κυρίως την αρχαιότητα– οργανώνοντας χαμηλής αισθητικής (κιτς) προπαγανδιστικές εκδηλώσεις, διαστρέφοντας συνειδητά τη σύγχρονη ιστορία με μια ρητορική προπαγάνδας και μίσους και επέτεινε τη λογοκρισία σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής (ΜΜΕ, βιβλία, κινηματογράφος, θέατρο, μουσική-τραγούδια). Τα ακροδεξιά κόμματα αρνούνται την αλήθεια αυτή, παρουσιάζοντας την περίοδο ως μια περίοδο ευημερίας, ησυχίας (απαγορεύονταν οι απεργίες και οι διαδηλώσεις), τάξης και ασφάλειας.

Ανάπτυξη εργαστηρίου

Το εργαστήριο αξιοποιεί πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές (φωτογραφίες, μικρά προπαγανδιστικά φιλμ, συνθήματα, ιστορική αφήγηση), που χρησιμοποιήθηκαν από τη χούντα και από τους σύγχρονους οπαδούς αυτής της ιδεολογίας, καθώς και ανάλογη τεκμηρίωση για τη φύση του καθεστώτος. Ομαδοσυνεργατικές δράσεις για διασταύρωση πηγών, καθώς και θεατρικές τεχνικές, αξιοποιούνται για να εκθέσουν την προπαγάνδα και τη διαστρέβλωση της ιστορικής αλήθειας. Επίσης, συζητά τη χρήση των αναμνηστικών μνημείων και των επετείων στην οικοδόμηση της ιστορικής κατανόησης και της ιδιότητας του πολίτη, προκαλώντας τους μαθητές/-τριες να ανταποκριθούν στις σημερινές προκλήσεις. Είναι σημαντικό να προκληθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες να θέτουν τα δικά τους ερωτήματα.

Ενδεικτικά ερωτήματα και δράσεις

- Αν ήσαστε ένας/μία από αυτούς τους φοιτητές/-τριες που ζούσαν στην Αθήνα και παρακολουθούσατε την εξέγερση στο Πολυτεχνείο τι θα κάνατε; Τι θα επιλέγατε και γιατί;
- Αν είχατε ένα τρόπο να εγκαταλείψετε τη χώρα ώστε να αποφύγετε τη σύλληψη λόγω των ιδεολογικών σας πεποιθήσεων, την εξορία, τη φυλακή και το βασανισμό θα φεύγατε ή θα μένατε να πολεμήσετε ενάντια στη χούντα;
- Πώς αισθάνεστε όταν βλέπετε ότι πάνω στην εμβληματική είσοδο του Πολυτεχνείου, στο χώρο της πύλης που έριξε το τανκ, τοποθετήθηκε ένα πανό το οποίο ισχυρίζεται ότι κανείς δεν σκοτώθηκε στην εξέγερση; Ή όταν ένα έργο τέχνης το οποίο δημιουργήθηκε για να τιμήσει την εξέγερση βανδαλίζεται; Ή όταν ένα πανό σε ποδοσφαιρικό αγώνα στην Κύπρο ανήμερα της επετείου σημειώνει «44 χρόνια ψέματα»; Συζητήστε και μοιραστείτε τις σκέψεις σας.

Βασικά γενικά ερωτήματα για εκπαιδευτικούς

- Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε τους μαθητές/-τριες να κατανοήσουν ότι υπάρχουν συνδέσεις ανάμεσα στις τρέχουσες ευρωπαϊκές εξελίξεις και την ιστορία, ώστε η δεύτερη να αποκτήσει νόημα για αυτούς/-ές;
- Πώς μπορούμε να πυροδοτήσουμε το ενδιαφέρον των παιδιών απέναντι στο παρελθόν ώστε να αναζητήσουν ποιοτική ιστορική και πολιτειακή εκπαίδευση;
- Πώς μπορούμε να ζωντανέψουμε την ιστορία ώστε να μιλάει στα παιδιά;
- Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να θέτουν ερωτήματα και να αναζητούν τεκμηριωμένες απαντήσεις;

Συνοπτική παρουσίαση εργαστηρίου (ολομέλεια τμήματος)

Καταιγισμός ιδεών (brainstorming): βασικές αρχές ενός δημοκρατικού πολιτεύματος (π.χ. ελευθερία λόγου και έκφρασης, πολυφωνία, δικαιοσύνη, ίσες ευκαιρίες, προστασία ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων), με έμφαση στην ελευθερία του λόγου και του Τύπου / των ΜΜΕ.

Αμέσως μετά προβάλλουμε εικόνες/φωτογραφικό υλικό με τους ισχυρισμούς των αρνητών των γεγονότων και των οπαδών των ακροδεξιών εκφραστών (βλ. βοηθητικό υλικό 1 & 3 – Ψέματα & Δικτατορία).

Η τάξη χωρίζεται σε 4 ή 5 ομάδες και επεξεργάζεται το υλικό των τεκμηρίων.

Όνομα: δώστε στην ομάδα σας ένα όνομα που σχετίζεται με την επτάχρονη δικτατορία. Αντλείστε έμπνευση από το βοηθητικό υλικό και τη χρονογραμμή. Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.

Ομάδα 1 – Η χούντα δεν έβλαψε κανέναν

Δραστηριότητα:

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι η επτάχρονη δικτατορία δεν έβλαψε τη χώρα.

Τα επιχειρήματά τους:

Δεν έκλεψαν δημόσιο χρήμα

Η πορεία της οικονομίας ήταν καλή

Βοήθησαν φτωχούς ανθρώπους, κυρίως αγρότες

Έχτισαν νέους δρόμους και δημόσια έργα

Ήταν πατριώτες

Δεν ενόχλησαν κανέναν – μόνο αναρχικούς και κομμουνιστές

Η εξέγερση του Πολυτεχνείου είναι μια απάτη: δεν υπάρχουν νεκροί. Είναι κατασκευή των αναρχικών και κομμουνιστών

Η Δημοκρατία είναι μια απάτη.

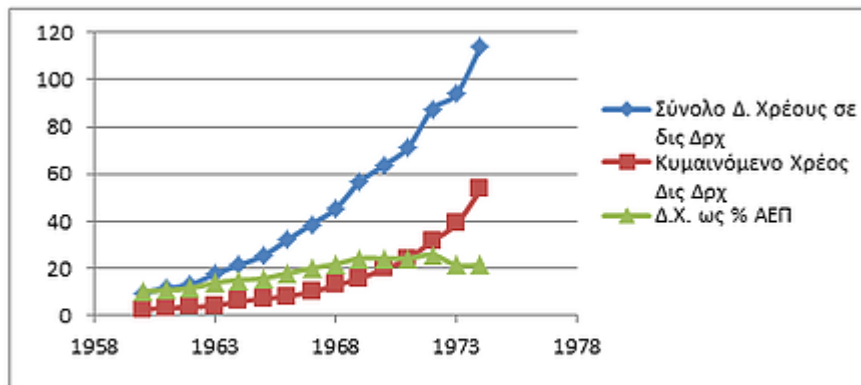
Να θέσετε τα δικά σας ιστορικά ερωτήματα για να τις παραπάνω θέσεις και να τις αντικρούσετε μελετώντας το υλικό που ακολουθεί. Τέλος να παρουσιάσετε μια συνεκτική αφήγηση με βάση τα επιχειρήματα που αντλήσατε, με όποιον τρόπο θεωρείτε πρόσφορο (προφορική παρουσίαση, σύντομη γραπτή αφήγηση, powerpoint).

1. Διάγραμμα

Βλ. <https://www.atheniantimes.gr/post/ti-erga-eginan-telika-tin-eptaet> και

<https://www.imerodromos.gr/chounta-to-ikonomiko-thavma-itan-olethros/>

Το διάγραμμα προέρχεται από την εργασία /μελέτη των Χαράλαμπου και Αθανάσιου Πουλάκη η οποία παρουσιάστηκε στο συνέδριο Νέων Οικονομολόγων που πραγματοποιήθηκε στις 2-3 Δεκεμβρίου του 2017, της Εταιρίας Οικονομολόγων Θεσσαλονίκης με τίτλο: *Η Πολιτική Οικονομία 1967-1974*.

Δημόσιο Χρέος Ελλάδας, 1960-74 (Διάγραμμα 3) ⁷⁴

2. Το Τάμα του Έθνους

«Την περίοδο της στρατιωτικής δικτατορίας, το Δεκέμβριο του 1968, ο δικτάτορας πρωθυπουργός Γεώργιος Παπαδόπουλος ανακοίνωσε ότι το επόμενο έτος, κατά το οποίο συμπληρώνονταν 140 χρόνια από το 1829, θα ξεκινούσε η κατασκευή του ναού του Σωτήρος στα Τουρκοβούνια ως εκπλήρωση του «τάματος». Η ανέγερση του ναού εγκρίθηκε τον Ιανουάριο του 1969 σε κοινή συνεδρίαση του υπουργικού συμβουλίου και του αρχιεπισκόπου, το Μάιο συγκροτήθηκε μια ανώτατη επιτροπή για την επίβλεψη του έργου με πρόεδρο τον Παπαδόπουλο και μέλη τον αρχιεπίσκοπο Ιερώνυμο, τον Παττακό, το Μακαρέζο κ.ά. και τον Ιούνιο συστάθηκε ένα Ειδικό Ταμείο για τη διαχείριση των οικονομικών του έργου. Συγκροτήθηκε επίσης ένα Γνωμοδοτικό Συμβούλιο, στο οποίο αρνήθηκε να συμμετάσχει ο πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών, Αμίλκας Αλιβιζάτος, θεωρώντας ότι το τάμα είχε ήδη εκπληρωθεί με την ανέγερση του μητροπολιτικού ναού των Αθηνών.

Ελλείψει αρχιτεκτόνων πρόθυμων να σχεδιάσουν το ναό, προκηρύχθηκαν από το 1970 ως το 1973 τρεις διαγωνισμοί, στους οποίους κατατέθηκαν 73 προτάσεις, αλλά, καθώς καμία από αυτές δεν κρίθηκε ικανοποιητική, οι διαγωνισμοί κηρύχθηκαν άγονοι, αλλά τα ποσά της προκήρυξης διανεμήθηκαν σε «επαίνους». Το Ειδικό Ταμείο συγκέντρωσε 230 εκατομμύρια δραχμές από δάνεια, 45 εκατομμύρια από τον κρατικό προϋπολογισμό και 180 εκατομμύρια από εισφορές και δωρεές, χάρη στην προπαγανδιστική εκστρατεία του καθεστώτος για το μεγαλοπρεπές έργο. Τον Ιανουάριο του 1974, μετά την πτώση του Παπαδόπουλου, ανακοινώθηκε ότι τα 406 από τα 453 εκατομμύρια που είχε συγκεντρώσει το Ταμείο είχαν καταναλωθεί δίχως να έχουν γίνει ούτε τα σχέδια του ναού και το έργο εγκαταλείφθηκε» (από τη Wikipedia).

Αναλυτικά στοιχεία εδώ:

<https://hekimoglou.blogspot.com/2017/02/406.html> (πρόσβαση 9/7/2020).

3.

4. 2^ο τρακτέρ ράλλυ, Οκτώβριος 1971

(πηγή: Κανέλλης, Η., (επιμ.), (2010). *Η Κωμωδία της Χούντας. Η ιλαρή πλευρά μιας σκοτεινής εποχής* (DVD) εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, Ντοκουμέντο, Αθήνα: ΔΟΛ)

5. Η αγροτική οικονομική πολιτική της χούντας

Την πολιτική αυτή ανέλαβαν να συνεχίσουν και οι υπεύθυνοι της αγροτικής πολιτικής της δικτατορίας, οδηγώντας την στις ακραίες συνέπειες της. Πράγματι, οι τιμές των βασικών αγροτικών προϊόντων διατροφής «πάγωσαν» στη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας, ενώ οι τιμές των αγροτικών πρώτων υλών έμειναν σχετικά στάσιμες. Η πολιτική φτηνών μέσων διατροφής επέτρεψε την καθήλωση του εργατικού μισθού σε χαμηλά επίπεδα, άρα και την αύξηση των περιθωρίων κέρδους των επιχειρήσεων. Τέλος, σημαντική μεταφορά αγροτικού πλεονάσματος λάμβανε χώρα και μέσα από την πώληση βιομηχανικών εισροών στη γεωργία (μηχανήματα, λιπάσματα, κ.λπ.) εξαιτίας της ταχύτερης αύξησης της τιμής αυτών

των προϊόντων σε σύγκριση με τις τιμές των αγροτικών. Ταυτόχρονα, η περιοριστική εισοδηματική και κοινωνική πολιτική στην ύπαιθρο συνδυαζόταν με κινήσεις καθαρά δημαγωγικού χαρακτήρα, όπως η διαγραφή των αγροτικών χρεών το 1968 (ύψους 7,5 δισ. δρχ.). Με την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος, το 1974, φάνηκε ότι τα μεγάλα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας όχι μόνο δεν είχαν προωθηθεί αλλά, αντίθετα, είχαν επιδεινωθεί. Η συρρίκνωση του αγροτικού τομέα και η καθήλωση των αγροτικών εισοδημάτων ήταν τα αποτελέσματα μιας πολιτικής που, τελικά, είχε μεγαλύτερο κόστος για την αγροτική ανάπτυξη από το όφελος των άλλων κλάδων και συνολικά της εθνικής οικονομίας

Πατρώνης, Β. - Λιαργκόβας, Π. (2004). «Κοινωνική ενσωμάτωση και οικονομική πολιτική στα χρόνια της δικτατορίας στην Ελλάδα, 1967-1974: ο ειδικός ρόλος του αγροτικού τομέα», στο *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ*, τχ. 23, <http://epublishing.ekt.gr> | e-Publisher: EKT | 8, σ. 108 | (πρόσβαση 9/7/2020).

5. Χούντα και οικονομία (συνοπτικά)

1. Το δημόσιο χρέος από 32 δισ. δρχ. εκτοξεύτηκε στα 114 δισ. δρχ. μέσα σε 7 χρόνια.
2. Το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο έγινε 5 φορές μεγαλύτερο μέσα σε 7 χρόνια.
3. Υποδιπλασιάστηκε η αποταμίευση των πολιτών.
4. Οι εργολάβοι λάμβαναν δάνεια από το εξωτερικό με εγγυήσεις του ελληνικού δημοσίου και στη συνέχεια γίνονταν ανάδοχοι των δημόσιων έργων, με παραχώρηση των δανείων στο ελληνικό δημόσιο (είπατε κάτι για τη δημιουργική λογιστική;).
5. Αυξήθηκε ο κρατικός δανεισμός με έντοκα γραμμάτια.
6. Διπλασιάστηκε ο κρατικός δανεισμός σε συνάλλαγμα.
7. Μόνο το 1973 αυξήθηκαν οι τιμές κατά 45-50% (9% αυξήθηκαν το 1974) συρρικνώνοντας στην πραγματικότητα το διαθέσιμο εισόδημα σε επίπεδα προ του 1965.
8. Υποδιπλασιάστηκαν οι ξένες παραγωγικές επενδύσεις μέσα σε 7 έτη.
9. Τριπλασιάστηκε ο πληθωρισμός, και οι αυξήσεις των μισθών υστερούσαν κατά πολύ σε σχέση με την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.
10. Παρότι το διεθνές οικονομικό περιβάλλον εκείνη την περίοδο ήταν ευνοϊκό η χώρα δεν κέρδισε σε οικονομική βάση μέχρι την κρίση του 1973.
11. Υποδιπλασίασαν την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας από το 4.2% (το 1967) στο 1,8% (7ετία).

12. Το κατά κεφαλήν αγροτικό εισόδημα έπεσε από το 55% το 1970 στο 43% του μέσου κατά κεφαλήν εθνικού εισοδήματος του 1970.

13. Με το διάταγμα 1078/1971 φοροαπάλλαξαν το μεγάλο κεφάλαιο μειώνοντας τα έσοδα του ελληνικού δημοσίου και μετακύλησαν τις φοροαπαλλαγές αυτές στις πλάτες των φτωχών και μεσαίων στρωμάτων.

14. Το σύνολο των επενδύσεων έπεσε από το 46% στο 39% παρότι οι δημόσιες επενδύσεις είχαν διπλασιαστεί.

15. Οι εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων μειώθηκαν από το 63% του συνόλου των εξαγωγών το 1968 στο 48%.

16. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε κατά οχτώ φορές μεταξύ του 1967 και 1972.

17. Ο λόγος της αύξησης του διακινούμενου χρήματος εκτινάχθηκε από 7,1% το 1969 σε 28,5% το 1973, ενώ η παροχή χρήματος, η οποία περιλαμβάνει το διακινούμενο χρήμα και τις προσωπικές καταθέσεις, αυξήθηκε από 8,2% το 1969 σε 22,7% το 1973 αντίστοιχα.

18. Το καθεστώς εισέπραττε το 55% τον φορολογικών εισοδημάτων του μέσω έμμεσων φόρων και το 36% μέσω άμεσων φόρων από τα νοικοκυριά. Οι κύριοι έμμεσοι φόροι απευθύνονταν στις χαμηλές και μεσαίες τάξεις μέσω φορολογίας σε προϊόντα και εισοδήματα. Ενώ το σύνολο των φόρων, ως ποσοστό, του μεικτού εθνικού εισοδήματος αυξήθηκε από 27,4% το 1966 σε 29,2% το 1972, οι κληρονομικοί φόροι μειώθηκαν ενώ οι φόροι επιχειρήσεων έδειξαν μείωση της τάξης του 10,9% την περίοδο 1972-73. Πηγή: www.lifo.gr

Δημοκίδης, Α., (2017). *Τα σκάνδαλα της χούντας: Αυτή είναι η αλήθεια για τη δικτατορία που «έφτιαξε και δρόμους»,* στο <https://www.lifo.gr/articles/mikropragmata/121783> (ανακτήθηκε 9/7/2020). Βλ. και <https://www.atheniantimes.gr/post/ti-erga-eginan-telika-tin-eptaet> (ανακτήθηκε 9/7/2020).

6. Ήταν πατριώτες;

I. Από το πραξικόπημα στην εισβολή

Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974 εναντίον του προέδρου της Κύπρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήταν η πιο τραγική στιγμή στην ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το πραξικόπημα είχε εμπνευστεί και διατάξει ο αρχηγός της ελληνικής χούντας, ταξίαρχος Δημήτριος Ιωαννίδης, και το εκτέλεσε η διοικούμενη από Έλληνες αξιωματικούς Κυπριακή Εθνική Φρουρά, επικουρούμενη από την παράνομη οργάνωση ΕΟΚΑ Β'. Το πραξικόπημα ήταν το αποκορύφωμα μιας μακροχρόνιας προσπάθειας του Ιωαννίδη να βγάλει από τη μέση τον Μακάριο, τον

οποίο θεωρούσε τον υπαίτιο για την μη πραγμάτωση της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.

Ο Ιωαννίδης ήταν μέλος της χούντας που είχε αναλάβει την εξουσία στην Ελλάδα το 1967, υπό τον συνταγματάρχη Γεώργιο Παπαδόπουλο. Το Νοέμβριο του 1973⁴ ανέτρεψε τον Παπαδόπουλο και έγινε ο ίδιος αρχηγός της χούντας. Ευθύς αμέσως άρχισε να οργανώνει την ανατροπή του Μακαρίου. Οι σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας επιδεινώθηκαν δραματικά και στα μέσα του 1974 επήλθε πλήρης ρήξη. Ως αποτέλεσμα, στις 2 Ιουλίου 1974, ο Μακάριος έστειλε επιστολή στον Πρόεδρο της ελληνικής κυβέρνησης, στρατηγό Φαίδωνα Γκιζίκη, ζητώντας την ανάκληση των 600 Ελλήνων αξιωματικών οι οποίοι στελέχωναν την Εθνική Φρουρά. Στην επιστολή του ο Μακάριος κατηγορούσε ευθέως τη χούντα ότι βρισκόταν πίσω από την ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ Β'.⁵ Η επιστολή αυτή θεωρήθηκε η αφορμή του πραξικοπήματος, επειδή το περιεχόμενό της ήταν προκλητικό για ένα αυταρχικό καθεστώς όπως η ελληνική χούντα. *[Η απόπειρα εξόντωσης του προέδρου Μακαρίου έγινε το πρωί της Δευτέρας 15 Ιουλίου 1974. Ο πρόεδρος διέφυγε στην Πάφο και από εκεί στη Μάλτα και τη Βρετανία, ενώ προσπάθησε να διεθνοποιήσει το κυπριακό ζήτημα, καταγγέλλοντας την Ελλάδα στον ΟΗΕ για επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Κύπρου]* (σ. 31-33).

Το βράδυ της 15^{ης} Ιουλίου είχε συνέλθει στην Άγκυρα το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας, το οποίο συζήτησε την κατάσταση στην Κύπρο. Η εισήγησή του προς την τουρκική κυβέρνηση, όπως την καταγράφει ο δημοσιογράφος Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, ήταν πως η Τουρκία δεν είχε άλλη επιλογή από του να επέμβει στρατιωτικά στην Κύπρο. Οι στρατιωτικοί διαβεβαίωναν πως θα ήταν έτοιμοι να αρχίσουν αποβατική επιχείρηση σε πέντε ημέρες, δηλαδή το Σάββατο 20 Ιουλίου. Στη 1 το πρωί της 16^{ης} Ιουλίου συνήλθε στην Άγκυρα το Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο ενημερώθηκε από τον πρωθυπουργό Μπουλέντ Ετζεβίτ για την εισήγηση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας. Το Υπουργικό έδωσε στις 2:30 το πρωί τη συγκατάθεσή τους στον Ετζεβίτ, ο οποίος στις 3:30 υπέγραψε τη διαταγή για επέμβαση και την έδωσε στους στρατηγούς (σ. 40).

Μετά την ολοκλήρωση της κυπριακής τραγωδίας του 1974, ο Μακάριος δήλωσε πολλές φορές πως δεν περίμενε ότι θα γινόταν πραξικόπημα, επειδή αυτό αναπόφευκτα θα οδηγούσε σε τουρκική εισβολή, και πίστευε το καθεστώς των Αθηνών με στοιχειώδη πατριωτισμό. «Το πραξικόπημα έδινε εις την Τουρκίαν μιαν ανεπανάληπτον ευκαιρίαν στρατιωτικής επεμβάσεως»⁶ έλεγε σε συνεντεύξεις του (σ. 42).

⁴ Μετά την εξέγερση του Πολυτεχνείου.

⁵ Παραστρατιωτική οργάνωση με επιθέσεις σε Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους αριστερούς.

⁶ Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η επέμβαση στηριζόταν νομικά στη Συνθήκη Εγγύησης (άρθρο 4). Αν οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις αποτύγχαναν να δράσουν από κοινού για την αποκατάσταση της διασαλευθείσας τάξης «η καθεμία από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις επιφυλάσσει στον εαυτό της το δικαίωμα να αναλάβει δράση με μόνο σκοπό την επαναφορά της

Δρουσιώτης, Μ., (2014). *Κύπρος 1974-1977. Η εισβολή και οι Μεγάλες Δυνάμεις*, Λευκωσία: Αλφάδι, σ.σ. 31-33, 40, 42.

(Φωτογραφικό υλικό στο <https://www.news247.gr/afieromata/otan-i-choynta-prodose-tin-ellada-kai-tin-kypro.6505523.html>)

II. Στιγμιότυπο από τις χουντικές τελετές της «Πολεμικής Αρετής των Ελλήνων» στο Παναθηναϊκό Στάδιο. Αναπαραστάσεις ιστορικών νικηφόρων μαχών επί των εχθρών του έθνους.

(Αναλυτικά για την προπαγάνδα της εποχής βλ. Φ. Λαμπρινός, (2013). *Χούντα είναι. Θα περάσει; Τα κινηματογραφικά Επίκαιρα στη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974)*. Αθήνα: Καστανιώτης)

(πηγή: Κανέλλης, Η., (επιμ.), (2010). *Η Κωμωδία της Χούντας. Η ιλαρή πλευρά μιας σκοτεινής εποχής* (DVD) εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, Ντοκουμέντο, Αθήνα: ΔΟΛ)

7. Πώς βλέπουμε τη χούντα;

Παρακάτω μπορείτε να διαβάσετε τους στίχους και να ακούσετε τρία τραγούδια που σχετίζονται με τη δικτατορία του 1967· τα δύο πρώτα υμνούν τη χούντα, ενώ το τρίτο, που κυκλοφόρησε μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, σατιρίζει τη δικτατορία των συνταγματαρχών. Ποια εικόνα προσπαθούσε να προβάλει η δικτατορία για τον εαυτό της και τη χώρα; Ποιες «αξίες» προέβαλε; Ποιες πρακτικές υιοθέτησε; Ποιος ήταν ο στόχος της. Γράψτε ένα σχετικό κείμενο με

κατάστασης πραγμάτων που δημιουργήθηκε με την παρούσα Συνθήκη» (Παράρτημα 1, Άρθρο 181). (Δρουσιώτης, ό.π., σ.σ. 41-42).

βάση τα τρία αυτά τραγούδια αλλά και πληροφορίες που αντλείτε από τις υπόλοιπες πηγές.

Ύμνος 21ης Απριλίου

Στίχοι: Γιώργος Οικονομίδης

Μουσική: Γιώργος Κατσαρός

Εκτέλεση: Φώτης Δήμας

<https://www.youtube.com/watch?v=MGzuxeTqQCc>

Μέσα στ' Απρίλη τη Γιορτή
το Μέλλον χτίζει η Νιότη
αγκαλιασμένοι – δυνατοί
μ' Εργάτη, Αγρότη, Φοιτητή
και πρώτο τον Στρατιώτη.

Τραγούδι αγάπης αντηχεί
γελούν όλα τα χείλη
Και σμίγουν μέσα στην ψυχή
του Είκοσι-ένα η εποχή
κι η Είκοσι-μια τ' Απρίλη.

Μες στις καρδιές φτάνει ζεστή
του Απριλίου η λιακάδα
κι έχουν στα στήθια μας χτιστεί
Θρησκεία, Οικογένεια
και πάνω απ' όλα ΕΛΛΑΔΑ!

Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών

Από το δίσκο «Ελλάς: Η χώρα των εμβλημάτων»

https://www.youtube.com/watch?v=tz1mFJ2I_IA

[Παπαδόπουλος] Υπάρχει το ιδανικόν. Και το ιδανικόν είναι ένα: Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών.

Εικοστή πρώτη Απριλίου
Είναι μέρα ιστορική
Είναι μέρα δοξασμένη
Είναι μέρα ελληνική

Εικοστή πρώτη Απριλίου
Την ευλόγησε ο Θεός
Αναστήθηκε η Ελλάδα
Κι έλαμψε το Άγιο Φως.

Ενωμένος ο λαός μας
Με τον ένδοξο στρατό [...]
Λέμε όχι στον εχθρό [...]
Όχι στους εχθρούς του έθνους

Όχι στους κομμουνιστάς

Σύνθημά μας τώρα είναι
Να τραβήξουμε μπροστά
Ενωμένοι, αδελφωμένοι
Για μιαν Ελλάδα ισχυρά.

Σύνθημά μας τώρα είναι
Και με πίστη στον θεό
Μεγάλη Ελλάδα δοξασμένη
Ελλάδα Ελλήνων Χριστιανών.

Απλά μαθήματα δικτατορίας άνευ διδασκάλου (Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών)

Στίχοι: Γιάννης Κακουλίδης

Μουσική: Γιώργος Κριμιζάκης

Πρώτη εκτέλεση: Γιώργος Μαρίνος (<https://www.youtube.com/watch?v=TfyaOr8L-4M>)

Παίρνετε μια ντουζίνα τανκς, ένα μυστρί και μία πλάκα
κι αφού ξορκίσετε τον Μαρξ θεμελιώνετε ατάκα.
Διαλέγετε ένα πτηνό ει δυνατόν με 2 κεφάλια
το στήνετε στον Υμηττό με τα φτερά του σαν βεντάλια.

Ελλάς ελλήνων Χριστιανών
άνευ βουλήs και εκλογών
έτσι τα έθνη μόνο ζουν
ταρατατζούμ ταρατατζούμ ταρατατζούμ

Βάζετε για πρωθυπουργό της Σαντορίνης τον ωραίο
και δε πειράζει για μετά τ' αδίκημα είναι στιγμιαίο.
Συγκέντρωσις είναι εφικτή το μάξιμουμ ενός ατόμου
κι έτσι αποφεύγεται η ειρκτή και η εξάρθρωσις του ώμου.

Ελλάς ελλήνων Χριστιανών
άνευ βουλήs και εκλογών κύριοι
έτσι τα έθνη μόνο ζουν
ταρατατζούμ ταρατατζούμ ταρατατζούμ

Συλλήψεις είναι αποδεκτές Τρίτη, Τετάρτη και Σαββάτο
αλλά μπορείτε κι από χθες για να τους έχετε από κάτω.
Πρόσφορη μέρα για όλα αυτά μία απ' τις τόσες του Απρίλη
αρχίζετε πρωί πρωί και τελειώνετε το δείλι.

Το παρακάτω τραγούδι προέρχεται από το δίσκο του Δημήτρη Πουλικάκου
«Μεταφοραί Εκδρομαί ο Μήτσος» που κυκλοφόρησε το 1976 και έχει τον τίτλο:
«Ηπσαλσερτεπηνοκς» (<https://www.youtube.com/watch?v=obRAo9ddtSU>). Το τραγούδι

αναφέρεται στην περίοδο της χούντας. Ποια στοιχεία σε αυτό σκιαγραφούν την περίοδο της δικτατορίας; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

*Κουβέντες πολλές, αβέρτα γιορτές
για πες μας τι κρύβεις
Ακούμε πολλά, για τόσα αγαθά
που μας χαρίζεις
Στους δρόμους σκυλιά, στο σπίτι μυλιά
κι ότι ορίζεις
Τα μάτια φωτιές, στο πιάτο ελιές
και μη μας τα πρήζεις
Εμπρός όλοι μαζί παιδιά
για μια καινούργια μεγάλη Ελλάδα!*

*Κεφάλια ψηλά, στην τσέπη λιανά
σιωπηλή πλειονότης
Στο ράφι τιμές και δόξες παλιές
λαμπρή Αρχαιότητας!
Σφιχτές αγκαλιές, βροχή καρπαζιές
στο γύψο νεότης.
Γιαμάχα, χοτ παντς, ασφάλεια και τανκς
πλήρης ισότης!
Εμπρός όλοι μαζί παιδιά
για μια καινούργια μεγάλη Ελλάδα!*

Με βάση το υλικό που προηγήθηκε να περιγράψετε τα βασικά χαρακτηριστικά του δικτατορικού καθεστώτος της επταετίας. Να απεικονίσετε σε ένα εννοιολογικό χάρτη τα χαρακτηριστικά αυτά.

Έπειτα να συζητήσετε για ποιο λόγο μπορεί κάποιος υποστηρίζει ιδεολογικά σήμερα ένα τέτοιο καθεστώς.

Ομάδα 2 – Ο εσωτερικός εχθρός

Δίνουμε στα παιδιά τεκμήρια σχετικά με την αποκήρυξη του κομμουνισμού και την αντιμετώπιση του «εσωτερικού εχθρού» από τη χούντα και ζητάμε να προσδιορίσουν οφέλη και απώλειες από τη στάση αυτή. Παράλληλα δίνουμε και το διάγραμμα ενός λόγου που εκφωνήθηκε στην επέτειο του πρώτου έτους του δικτατορικού καθεστώτος.

Πρέπει να απαντηθούν οι εξής ερωτήσεις:

- *Ποιος ήταν ο κύριος εχθρός της δικτατορίας; Εναντίον τίνος πολεμά;*
- *Ήταν οι εχθροί που συλλαμβάνονταν και βασανίζονταν κομμουνιστές;*
- *Συμπληρώστε μια αναφορά σχετικά με την κοινωνικοπολιτική ιδεολογία ενός υποθετικού προσώπου (δώστε φύλο, όνομα, ηλικία, επάγγελμα) που ζει την περίοδο εκείνη και μια δεύτερη η οποία επισημαίνει κέρδη και ζημιές από μια τέτοια ιδεολογία.*

<https://www.youtube.com/watch?v=69Hrvv8bROY>

Λόγος του Γ. Παπαδόπουλου περί κομμουνιστικού κινδύνου (2, 5')

<https://www.youtube.com/watch?v=BFzBWcCUSm0>

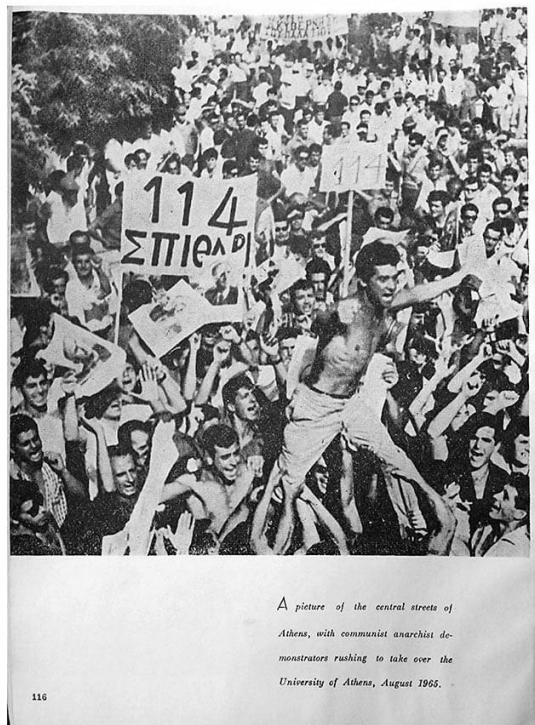
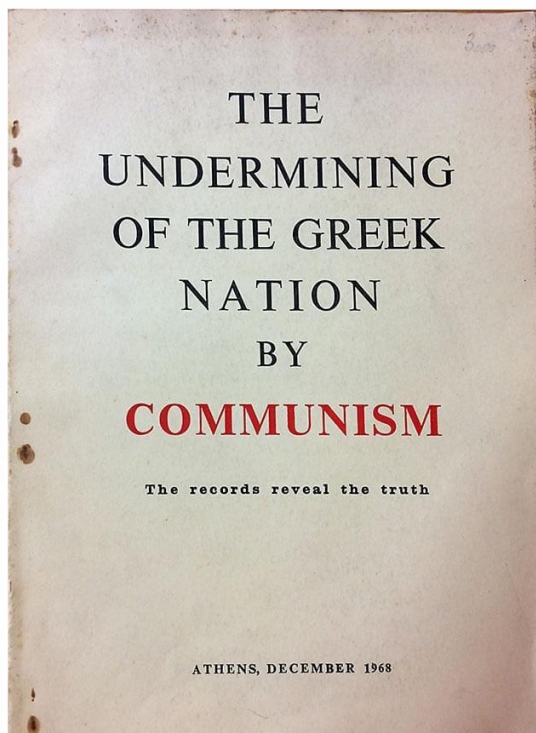
Οι πρώτες ώρες της επταετίας και το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967

Α. Ο κομμουνιστικός κίνδυνος

Ι. Η απάντηση του πλέγματος εξουσίας στην αλλαγή των καιρών και οι απόπειρες να συγκρατηθεί αυτό το ρεύμα ριζοσπαστισμού της δεκαετίας του 1960 ήταν πολλές. [...] Όλοι οι πυλώνες του μετεμφυλιακού πλέγματος εξουσίας φοβούνταν ότι στις επόμενες εκλογές ο (Γεώργιος) Παπανδρέου θα επέστρεφε θριαμβικά με ενισχυμένη τη ριζοσπαστική πτέρυγα του κόμματός του, στην οποία ηγείτο ο Ανδρέας Παπανδρέου. Ο Παπανδρέου υιός ερχόταν από τις ΗΠΑ, όπου συνδεόταν με τους Liberals γύρω από τον Κέννεντυ και ο ριζοσπαστισμός του δεν έφερε το στίγμα του εμφυλιοπολεμικού κομμουνισμού. Μπορούσε επομένως να εκφράσει ευρύτερα στρώματα και τάσεις ριζοσπαστικοποίησης της εποχής. Το ζήτημα λοιπόν ήταν πώς θα αποτρέπονταν αυτές οι εκλογές και η μόνη λύση που έμενε ήταν μια εξωθεσμική παρέμβαση από τα ανάκτορα. Σήμερα μας φαίνεται απίστευτο αλλά οι ηγέτες της Δεξιάς τότε πίστευαν ότι, αν γίνονταν αυτές οι εκλογές, θα ήταν οι τελευταίες γιατί θα έρχονταν οι κομμουνιστές και θα κατέλυαν το ελεύθερο πολίτευμα.

Λιάκος, Α., (2019). *Ο Ελληνικός 20^{ος} Αιώνας*, σ. 392-393, Αθήνα: Πόλις.

21

Από τη συλλογή των ΑΣΚΙ – Από το προφίλ της Πηνελόπης Πετσίνη στο Facebook <https://www.facebook.com/penelope.petsini> (Αναρτήθηκε 11/7/2020)

Β. Οι συλληφθέντες

Ι.«Είσαι κομμούνα, ρε π....! Εκατό τόνους κομμουνιστικά βιβλία είχες στο σπίτι σου, και κάθομαι εγώ και σ' ακούω».

Άρχισε να με χτυπάει με μπουνιές, καθόμουν ακίνητος και τον κοίταζα. Είχε κάτι χεράκια πολύ κοντά, σαν νάνου. Μετά με έπιασε από τα μαλλιά και άρχισε να με χτυπάει στ' αυτιά με την κόψη της παλάμης. Έμεινα ακίνητος. Ευτυχώς άνοιξε η μύτη μου. Είχανε ματώσει και τα δόντια μου. Ήτανε καλό αυτό. Λερώθηκαν τα χέρια του και έτσι όπως με χτύπαγε, υπήρχε κίνδυνος να πιτσιλιστεί. Σταμάτησε λέγοντας πως αν τον είχα λερώσει θα το πλήρωνα ακριβά. Έφυγε. Πάλι μόνος. Το πουκάμισό μου είχε γίνει κατακόκκινο. Το στόμα γεμάτο αίμα. Στην πραγματικότητα δεν είχα πονέσει. Άλλα αισθήματα κυριαρχούσαν. Μια παρήγορη σκέψη: αν το ξύλο σταμάταγε εδώ, θα ήμουν τυχερός. Ξαναγύρισε. Ευτυχώς δεν τον είχα λερώσει. Ήταν ήρεμος. Σχεδόν χαρούμενος. Με κοίταζε χωρίς να μιλάει. Κάθισε στο γραφείο κι εξακολουθούσε να με κοιτάζει. Του μίλησα εγώ, διαμαρτυρήθηκα, που να πάρει ο διάολος, σ' ένα τόνο κόσμιο. Αρκέστηκα να του πω πως δε με έβρισκε σύμφωνο αυτός το τρόπος ανακρίσεως γιατί ήταν απάνθρωπος. Κάτι για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Γέλασε και μου είπε:

«Άκουσε παιδί μου. Υπάρχουν δυο τρόποι ανακρίσεως: ο πολιτισμένος και ο επιστημονικός».

«Ποιος είναι ο πολιτισμένος;»

«Αυτός που κάνουμε τώρα»>

«Και ο επιστημονικός;»

«Αυτός που θα ακολουθήσει».

Κοροβέσης, Π., (2019). *Ανθρωποφύλακες*. Αθήνα: Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, σ. 33 (Α' έκδοση Raben&Sjorgen, Στοκχόλμη 1969. Α' έκδοση στα ελληνικά, Βέργος, Αθήνα 1974).

II. Αλέκος Παναγούλης

[Ο Αλέξανδρος Παναγούλης (2 Ιουλίου 1939 – 1 Μαΐου 1976) ήταν Έλληνας πολιτικός και ποιητής. Δραστηριοποιήθηκε στον αγώνα κατά της δικτατορίας της χούντας των Συνταγματαρχών (1967-1974). Γνωστός για την απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου στις 13 Αυγούστου 1968, αλλά και για την αντοχή του στα βασανιστήρια που ακολούθησαν. Στην μεταπολίτευση εκλέχθηκε βουλευτής με την Ένωση Κέντρου (από την Wikipedia).

Παινευόταν για λεβεντιά; Α, μπα. «Στην αρχή, το ξύλο είναι φοβερό. Μετά γίνεται κάπως υποφερτό και στο τέλος το συνηθίζεις».

Κάτι είναι κι αυτό. Γιατί τα βασανιστήρια δεν τέλειωσαν αμέσως. Για την ακρίβεια, κράτησαν μερικά χρόνια. Ευτυχώς είχαν τη χρησιμότητά τους: κάθε φορά που μάτωνε, έπαιρνε λίγο αίμα, το αραιώνει με σάλια και βουτώντας μέσα εκεί ένα σπιρτόξυλο μπορούσε και έγραφε.

Έτσι έγραψε το ποίημα «Διεύθυνση», μετά από γερό ξύλο τον Ιούνιο του 1971, στις στρατιωτικές φυλακές Μπογιατίου:

«Ένα σπιρτόξυλο για πέννα

Αίμα στο πάτωμα χυμένο για μελάνι

Το ξεχασμένο περιτύλιγμα της γάζας για χαρτί

Μα τι να γράψω;

Τη διεύθυνσή μου μονάχα ίσως προφτάσω.

Παράξενο και πήζει το μελάνι

Μες από φυλακή σας γράφω

Στην Ελλάδα».

[...] Παρόλα αυτά. Βγαίνοντας εντέλει απ' τις φυλακές, τα μαρτύρια, την απομόνωση και τη διαρκή απειλή θανάτου, με την αμνηστία του '73, ο Παναγούλης,

υποβασταζόμενος για να μην πέσει από την εξάντληση, δήλωσε στους δημοσιογράφους:

«Ναι, στη φυλακή έγραψα δύο βιβλία: «Ο φαιδρός συνταγματάρχης» και «Τα παλιόσκυλα με τα γαλόνια».

Φυσικά δεν είχε γράψει κανένα βιβλίο – εκτός από τα ποιήματά του που έχουν περιληφθεί σε σχολικά αναγνωστάρια στην Ιταλία...

(Αναφορά στον Αλέκο Παναγούλη: «Όλοι ήθελαν να είναι στρατηγοί, δεν είχαμε φαντάρους»)

Δουκίδου, Λ. (2017). *Τι πέτυχε η αντίσταση στη δικτατορία, 1967-1974*, Αθήνα: Εφημερίδα των Συντακτών, σ. 24-25.

III. Ο Σπύρος Μουστακλής

[Ο Σπύρος Μουστακλής (1926 – 28 Απριλίου 1986) ήταν Έλληνας στρατιωτικός με σημαντική αντιδικτατορική δράση και εθελοντική συμμετοχή στην Εθνική Αντίσταση. Βασανίστηκε άγρια από την χούντα των Συνταγματαρχών με αποτέλεσμα την παράλυσή του, αλλά και τον πρόωρο θάνατό του, σε ηλικία 60 ετών (από την Wikipedia).

Σπύρο, κάνε ένα τσιγάρο και μετά ξεκινάμε...

Ο Σπύρος... «μιλούσε» με τις εκφράσεις του. Ο Σπύρος μπορούσε να κινηθεί. Η αρχική διάγνωση ήταν αφασία κινητικού τύπου, με μπλοκαρισμένο το κέντρο της κίνησης και της ομιλίας, εξαιτίας του εγκεφαλικού που προκλήθηκε από βίαιο χτύπημα στην καρωτίδα.

Το τσιγάρο γλιστράει από το χέρι του που τρέμει και κυλάει στο πάτωμα... Το πρόσωπο του Σπύρου αρχίζει να «μιλάει»...

Το μάτι του φυσιοθεραπευτή «κλέβει» τις εκφράσεις του Σπύρου, αλλά συνεχίζει να κάνει τη δουλειά του. [...]

Ο φυσιοθεραπευτής σταματάει να μιλάει και τα μάτια του ρουφάνε ευχαρίστηση από τις νευρικές κινήσεις του Σπύρου που έχει σηκωθεί και έχει πιάσει το τσιγάρο.

Ο Σπύρος κάθεται μόνος του. Ανάβει με δυσκολία το τσιγάρο. Ο «κόκκινος» Σπύρος πάλλεται από οργισμένη χαρά. Κι όλα αυτά γιατί ήταν... «κόκκινος».

«Ήταν το χειρότερο περιστατικό που είχε έρθει μέχρι τότε, αλλά και από τότε και μετά...» θυμάται η Ντία Τσερμπίνη, φυσιοθεραπεύτρια στο ΚΑΤ. «Ήταν ένα μαύρο σώμα με πληγές παντού. Ήταν φρικτό».

Ύστερα από πέντε μήνες ο Σπύρος Μουστακλής άρχισε να σηκώνεται, με τη βοήθεια της Χριστίνας, της γυναίκας του, και των νοσοκόμων του ΚΑΤ, μόνο με βοηθητικά μηχανήματα.

«Δεν θα ξεχάσω ποτέ την πρώτη φορά που σηκώθηκε. Είχε βουίξει όλος ο έκτος όροφος: – Ο Σπύρος σηκώθηκε! Ο Σπύρος σηκώθηκε! Από στόμα σε στόμα. Είχαμε ανατριχιάσει από χαρά όλοι» μας λέει η κυρία Τσερμπίνη, που στάθηκε από την πρώτη μέρα δίπλα του, όχι μόνο από επαγγελματική ευσυνειδησία.

Καθημερινή συντροφιά του μετά τη μεταπολίτευση, ο Αλέκος Παναγούλης, ο Γιάννης Χαραλαμπόπουλος, ο Γιάννης Αλευράς. Αυτοί που ήξεραν και βίωσαν και το πριν και το μετά.

Έζησε δυόμισι χρόνια στο δωμάτιο 609 και κατάφερε να βγει από το νοσοκομείο, γιατί ήταν ήρωας όχι μόνο πριν... αλλά και μετά.

Από το Μάιο του 1973 έως τις 28 Απριλίου του 1986 που πέθανε δεν μίλησε ποτέ όπως όλοι οι άνθρωποι. Οι μόνες λέξεις που έβγαιναν από το στόμα του ήταν οι βρισιές που έλεγε στους βασανιστές του τις ώρες της φρίκης. Ήταν οι μόνες που έμειναν χαραγμένες στον εγκέφαλό του. Οι άλλες σβήστηκαν από τα χτυπήματα.

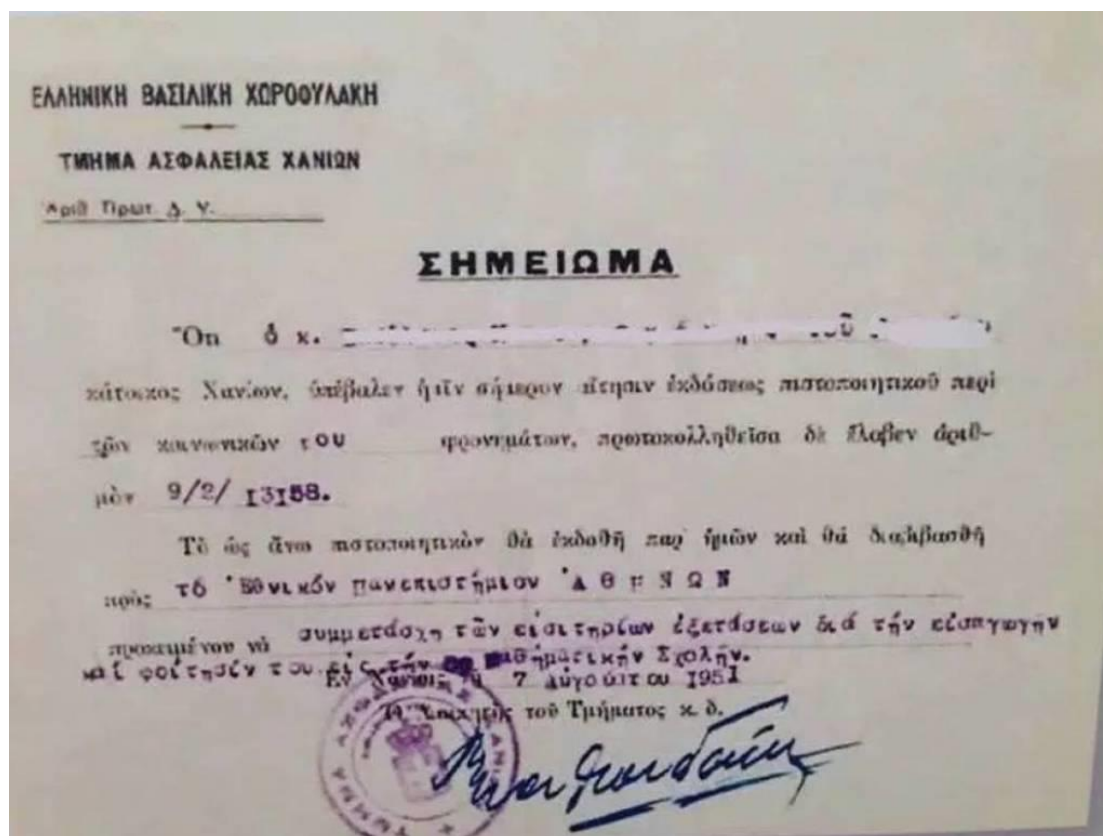
«Δεν θα ξεχάσω ποτέ τα ανώνυμα τηλεφωνήματα που γίνονταν καθημερινά στο γραφείο μου και με ρωτούσαν: Μίλησε;» μας λέει η κυρία Τσερμπίνη.

Ο Σπύρος Μουστακλής δεν μίλησε, όπως περίμεναν... αυτοί που έκαναν τα ανώνυμα τηλεφωνήματα. Μίλησε όμως με τον δικό του τρόπο... Μιλούσε τα υπόλοιπα 13 χρόνια που έζησε με το... πρόσωπό του.

Με την ύπαρξή του...».

(Από άρθρο του Αντρέα Μπούσιου που δημοσιεύτηκε στην *Ελευθεροτυπία* στις 16 Νοέμβρη 2003)

III. Πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων

Πηγή: <https://www.kar.org.gr/> (ανακτήθηκε 8/7/2020).

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΑΤΟΜΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἐπέχει θέσιν Ὑπευθύνου Δηλώσεως

Τ...
(τὸ ἑπόμενον κεφαλαίον)

1) Ὄνομα Πατρός ἐτῶν

Ὄνομα Μητρός

Ὄνομα Πάππου

Ὄνομα Μάμης

Ὄνομα συζύγου τὸ γένος

Ἡμερομηνία γεννήσεως

Τόπος γεννήσεως Ἑπαρχία

Νομοῦ

Μόνιμος διαμονή: Πόλις ἢ Συνοικία Ἑπαρχία

Νομοῦ ὁδὸς ἀριθ.

Ἄστυν, Τμήμα..... Στοιχεῖα ταυτότητος. Ἦται: ἀριθ. ταυτότητος

Ἡμερομ. ἐκδόσεως Ἐκδοῦσα ταύτην Ἄστυν, Ἀρχή.....

2) Ἐπάγγελμα ἢ ἐργασία

3) Τέκνα: α) Ὄνομα ἐτῶν ἐπάγγελμα

ἔγγαμος μετὰ τοῦ ἢ τῆς, ἢ Ἄγαμος

β) Ὄνομα ἐτῶν ἐπάγγελμα

ἔγγαμος μετὰ τοῦ ἢ τῆς, ἢ Ἄγαμος

γ) Ὄνομα ἐτῶν ἐπάγγελμα

ἔγγαμος μετὰ τοῦ ἢ τῆς, ἢ Ἄγαμος

4) Ἀδελφοὶ α) Ὄνομα ἐτῶν ἐπάγγελμα

διαμονή ὁδὸς ἀριθ.

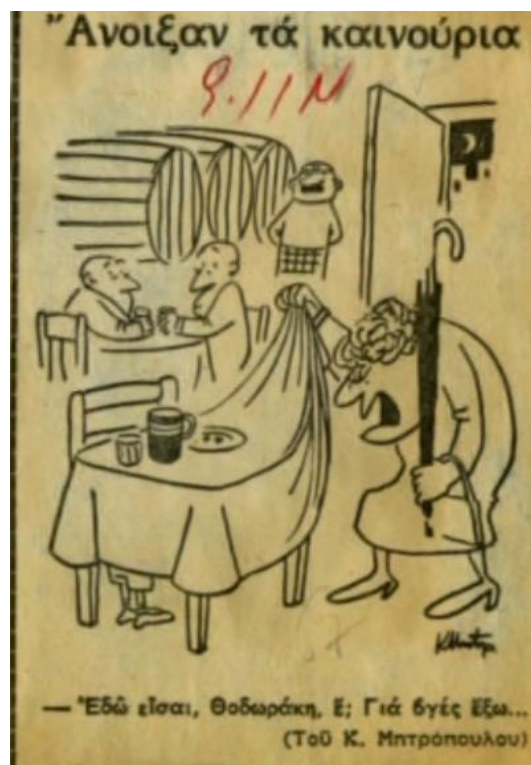
Ατομικό Δελτίο [Κοινωνικῶν Φρονημάτων]
Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τῶν Ελλήνων

Ομάδα 3 – Λογοκρισία

Δίνουμε στα παιδιά ντοκουμέντα τα οποία αναφέρονται στη λογοκρισία βιβλίων και τραγουδιών, απαγορεύσεις κινηματογραφικών ταινιών, θεατρικών έργων, απαγορεύσεις κυκλοφορίας (στρατιωτικός νόμος). Έπειτα επιλέγουμε δύο τραγούδια και ζητάμε να ασκήσουν λογοκρισία σε 'επικίνδυνους' στίχους με τεκμηριωμένα επιχειρήματα.

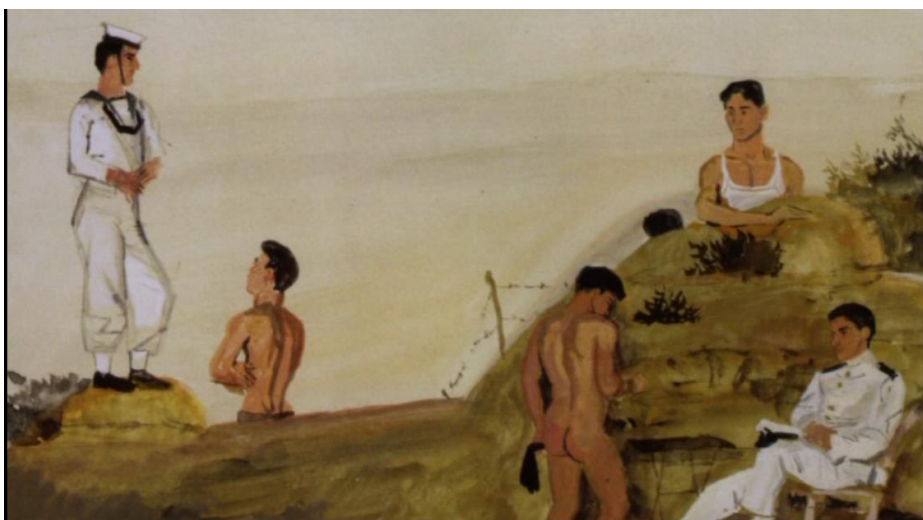
Ι. Λογοκριμένα σκίτσα του Κ. Μητρόπουλου (Η κωμωδία της χούντας, ο.π.). Μελετήστε τα σκίτσα. Γιατί νομίζετε ότι απαγορεύτηκαν;

II. Έκθεση Γιάννη Τσαρούχη, 1967, Γκαλερί Ζουμπουλάκη

Σύμφωνα με τη μαρτυρία της γκαλερίστας Πέγκυ Ζουμπουλάκη, η έκθεση-αφιέρωμα στον Γιάννη Τσαρούχη συνάντησε σφοδρές αντιρρήσεις και επέβαλε λογοκριτικές πρακτικές με αφαίρεση ορισμένων έργων που θεωρήθηκαν ιδιαίτερα προκλητικά, και με βασική αιτίαση ότι τα έργα του πρόσβαλλαν το στρατό (Η κωμωδία της χούντας, ό.π.).

Γιατί το έργο του Γιάννη Τσαρούχη θεωρήθηκε προσβλητικό για το στρατό; Είναι αμιγώς πολιτικοί οι λόγοι; Τι είδους κοινωνία απηχεί το βασικό σύνθημα της χούντας «Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια» και πώς η ελευθεριότητα των σχέσεων που υποβάλλεται μέσα από τις θεματικές του ζωγράφου αντιβαίνει σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο; Να συζητήσετε στην τάξη. Ενοχλεί σήμερα νομίζετε το έργο του;

III. Μουσική και τραγούδια

<https://www.youtube.com/watch?v=YIIlSrIFbos>

α. Ωδή στον Γεώργιο Καραϊσκάκη

Διονύση Σαββόπουλου

Η οθόνη βουλιάζει σαλεύει το πλήθος
εικόνες ξεχύνονται μεμιάς
πού πας παλληκάρι ωραίο σαν μύθος
κι ολόισια στο θάνατο κολυμπάς

Και όλες οι αντένες μιας γης χτυπημένης
μεγάφωνα και ασύρματοι από παντού
γλυκά σε νανουρίζουν κι εσύ ανεβαίνεις
ψηλά στους βασιλιάδες τ' ουρανού

Ποιος στ' αλήθεια είμαι εγώ και πού πάω
με χίλιες δυο εικόνες στο μυαλό
προβολείς με στραβώνουν και πάω
και γονατίζω και το αίμα σου φιλώ

Πού πας παλληκάρι πομπές ξεκινούνε
κι οι σκλάβες σου ουρλιάζουν στο βωμό...

β. «Το τραγούδι αυτό γράφτηκε το '68, στο Παρίσι, που κάναμε βόλτες στα οδοφράγματα. Ήταν ο Μάης του '68, έτσι; Το τραγούδι ήταν εμπνευσμένο από τον Τσε Γκεβάρα, από την υπέροχη εκείνη αφίσα, όπου βλέπεις έναν όμορφο νέο, με την επανάσταση στα μάτια του, που είναι χαμογελαστός και έχει και ένα πούρο. Για αυτόν το έγραψα, χωρίς να αναφέρεται βέβαια πουθενά το όνομά του, ούτε και κανένα άλλο όνομα μες στο κείμενο του τραγουδιού – στον τίτλο μόνο αναφέρεται ο στρατηγός της Ρούμελης. Λοιπόν, όταν ήρθε η ώρα να το ηχογραφήσω –μιλάμε τώρα το '69– μου λέει ο Πατσιφάς, αυτό δεν πρόκειται να περάσει από τη λογοκρισία, δεν γίνεται. Οπότε έκανα αυτό που καταλάβατε, έβαλα ότι είναι ωδή στον Γεώργιο Καραϊσκάκη, με την πεποίθηση ότι τον στρατηγό της Ρούμελης και γιο της καλόγριας, όπως τον λέγανε τον Καραϊσκάκη, δεν θα τον ενοχλούσε να χρησιμοποιηθεί ως κάλυψη για τον Τσε Γκεβάρα. Αλλά και ο κομαντάντε Τσε, εάν εγνώριζε τον Καραϊσκάκη, πολύ ευχαρίστως θα δεχότανε να καλυφθεί από αυτόν. Χαίρομαι πάντως που το παίζουνε στα σχολεία στην 25η Μαρτίου, είναι ό,τι πρέπει.

Δ. Σαββόπουλος, συνέντευξή στους Κώστα Σακκαλή και Μανώλη Γεωργακάκη,
(Πηγή: <https://www.iefimerida.gr/>)

Γιατί ο συνθέτης αντικατέστησε το όνομα του Τσε Γκεβάρα με εκείνο του Γεώργιου Καραϊσκάκη; Τι συμβολίζει ο πρώτος και τι ο δεύτερος; «Αλλά και ο κομαντάντε Τσε, εάν ε γνώριζε τον Καραϊσκάκη, πολύ ευχαρίστως θα δεχότανε να καλυφθεί από αυτόν». Γιατί νομίζετε ότι το πιστεύει ο Δ. Σαββόπουλος αυτό;

γ. Η λογοκρισία ως το φθινόπωρο του 1969 ήταν προληπτική, από εκεί και μετά έγινε κατασταλτική. Στην πρώτη περίπτωση δεν είχε την ευθύνη ο δημοσιογράφος, αλλά ο λογοκριτής, ενώ στη δεύτερη ο δημοσιογράφος είχε ευθύνη και, εκ των υστέρων, μπορεί να ακολουθούσε δίωξη. Έτσι έκλεισε το «Έθνος» το 1970. Δημοσιεύθηκε μια συνέντευξη του Γιάννη Ζίγδη, τέως υπουργού της Ένωσης Κέντρου, για το Κυπριακό και θεωρήθηκε, ότι ήταν ενάντια στη χούντα. Συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν σε καθειρήξεις ενός με πέντε ετών ο αρχισυντάκτης Γιάννης Καψής, ο Γιάννης Ζίγδης, οι εκδότες Κώστας Κυριαζής και Κώστας Νικολόπουλος, και ο διευθυντής Κώστας Οικονομίδης. Έκλεισε το περιοδικό «Εικόνες» (ξανάνοιξε το 1968 με εμφανώς λογοκριμένη ύλη) και διώχθηκαν ο διευθυντής Τάκης Λαμπρίας και ο δημοσιογράφος Γιάννης Λάμπας για ένα άρθρο περί ομοφυλοφιλίας στην αρχαία Ελλάδα. Το 1973 η δικτατορία κλείνει τη Βραδυνή και τη Χριστιανική. Ο εκδότης της Athens News Γιάννης Χορν, αδερφός του Δημήτρη Χορν, έμεινε 6,5 μήνες φυλακή για ένα άρθρο, ενώ ο Χρήστος Παπουτσάκης του περιοδικού Αντί συνελήφθη τον Απρίλιο του '72 και βασανίστηκε. Τα σκίτσα ήταν το μεγάλο όπλο των εφημερίδων κατά της χούντας, κυρίως εκείνα του Κώστα Μητρόπουλου στα Νέα και του ΚΥΡ (Γιάννη Κυριακόπουλου) στην Απογευματινή.

Στην προληπτική λογοκρισία, ο δημοσιογράφος έγραφε το κομμάτι, το έδινε στον αρχισυντάκτη, εκείνος το έβαζε στη σελίδα. Η σελίδα πήγαινε στη λογοκρισία και ο λογοκριτής με ένα κόκκινο μολύβι έβγαζε κομμάτια, λέξεις ή την ακύρωνε όλη. Ο κλητήρας που την είχε πάει, την έπαιρνε πίσω. Στην εφημερίδα μετά, αφαιρούσαν τα κομμάτια, που είχε επιλέξει η λογοκρισία. «Τότε κοιτούσαμε, πώς να συμπληρώσουμε τα κενά που είχε αφήσει η λογοκρισία», επισημαίνει ο Κ. Παπαϊωάννου. Μετά ξαναέστελναν τη σελίδα πίσω, τακτοποιημένη από την αρχή, ώστε να διαπιστωθεί ότι έγιναν οι διορθώσεις. Όταν είχε τελειώσει η διαδικασία για όλες τις σελίδες, ειδοποιούσε η λογοκρισία την εφημερίδα και το πιεστήριο έπαιρνε μπροστά. Τα πρώτα δυο τυπωμένα φύλλα της εφημερίδας πήγαιναν και πάλι στη λογοκρισία και το τύπωμα δε συνεχιζόταν, αν δεν ερχόταν η τελική έγκριση.

(Αφηγήσεις των δημοσιογράφων Νίκου Κιάου και Κώστα Παπαϊωάννου στο Όγδοο.

<https://www.ogdoo.gr/erevna/thema/i-logokrisia-tin-periodo-tis-xoyntas>).

δ.⁷

 ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
 ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΥΠΟΥ

'Εν 'Αθήναις τῇ Φεβρουαρίῳ 1969

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΟΤΕΙΑΣ ΤΥΠΟΥ
 ΔΕΥΤΕΡΕΣ

ΤΜΗΜΑ _____
 ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ
 Πληροφορίαι : κ. Χρ. 'Αναγνωστόν
 (Τηλ. 620.173)
 Βαθμὸς ἐπείγοντος καὶ ἀσφαλείας :
ΔΗ Ο Ρ Ρ Η Τ Ο Ν
 'Αριθ. πρωτ. 1136/Κ/Α/24

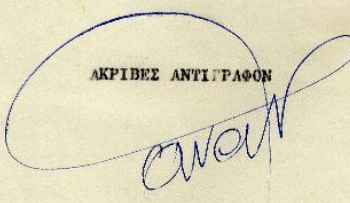
Πρὸς _____
Τὸ 'Αρχηγεῖον Στρατοῦ
2ου 'Επιτ. Γραφείου
'Ε ν τ α ὺ θ α
 'Εγγραφὸν σας ὑπ' ἀριθ. : _____

Θέμα : "Ἀπαγόρευσις κυκλοφορίας τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον "Μιλήσατε γιὰ δημο-
 κρατία κύριοι συνταγματάρχες" βιβλίου (Φραγκφορτ, 1968) τοῦ
 Παύλου Μπακογιάννη"

"Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ διαβιβάσωμεν, συνημμένως, τὸ ἐν
 θέματι βιβλίον, περιεχομένου κοινωνικῶς ἀπροσφόρου καὶ μὴ
 ἐποικοδομητικοῦ καὶ νὰ παρακαλέσωμεν διὰ τὴν ἐκδόσιν τῆς
 σχετικῆς διαταγῆς περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς κυκλοφορίας τοῦτου.-

ΚΟΝ/ΝΟΧ Χ. ΒΡΥΟΝΗΣ
 Συν/ρχης Στρατιωτ. Δικαιοσύνης

Κοινοποιήσεις:
 'Υπουργεῖον Δημ. Τέξεως
 Γεν.Δ/νσιν 'Εθνικῆς Ασφαλείας
 (ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9141/39318/18.2.69
 ἐγγράφου τῆς)

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ

Ἐγγραφο τῆς Υπηρεσίας Εποτείας Τύπου σχετικά με την απαγόρευση κυκλοφορίας του βιβλίου του
 Παύλου Μπακογιάννη «Μιλήσατε για δημοκρατία»
 Φεβρουαρίου 1969
 Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

⁷ Οι πηγές δ, ε, ζ από εργασία του Γιάννη Παπαγεωργίου.

Ε.

ΠΑΛΑΙΟΠΩΛΕΙΟΝ. Σελ. 3η.

ΣΜΑΡΟΥΛΑ.- Αυτό τό κάρδο ποιός θά τό πάρει; Είναι ή Δημητρούλα τοῦ
Μητρόπουλου-πού κάτσιασε καί σούρωσε, ἐπειδὴ δέν
ἐτρῶγε μπισκότα ... Παπαδόπουλου, βιεγράφη!

ΜΟΥΣΤ.- Αυτό τό ζευγάρι, ποιός θά τό πάρει;

ΣΜΑΡ.- Δέν εἶναι Πετρόδη, δέν εἶναι Σεβαστάκη, δέν εἶναι, ἀπό
βιτρίνα, δέν εἶναι ἀπό πανέρι..

ΜΟΥΣΤ.- Εἶναι τὰ παπούτσια τῶν Ρώσων, πού τοὺς δώσαν οἱ
Αἰγύπτιοι στό χέρι...

ΡΕΘΡΑΙΝ.

ΜΟΥΣΤ.- 'Αλα οὐνα, ἄλα ντοῦε, ἄλα τρί-δλος ὁ καλὸς κόσμος στὸ σφυρί

ΣΜΑΡ.- Παλιὰ Περσία. Παλιὰ Λονδίνα-παλιές λατέρνες, παλιὰ 'Αθήνα.

ΜΟΥΣΤ.- Μὲς σὲ τούτες τὲς ἀντίκες, ξαναζωντανεύουν τώρα οἱ
παλιοὶ καλοὶ καιροί

ΣΜΑΡ.- Τὰ καλιὰ ὁραῖα χρόνια! ἄνθρωποι παλιοὶ καὶ τόποι

ΜΟΥΣΤ.- 'Αποτὴν παλιὰ τὴν Πλάμα-μέχρι τὴν παλιὰ Βυρσέπη.

ΜΟΥΣΙΚΗ.

ΜΑΖΙ ΡΕΘΡΑΙΝ)- Φέρε ὅτι θέλεις παλιατζή
στὴν ἐποχή μας τὴν πεζή
ἀπὸ ἕναν κόσμο πού θά' δέ ζεῖ
φέρε ὅτι θέλεις παλιατζή. (φεύγουν)

ΠΑΠΑΝ. 2 ΑΝΤΡΕΣ - Βούδα, Βούδα, -Βούδα Βουδαπέστ...
μᾶς ἔφαγε ἡ ἀρκοῦδα καὶ μείναμε ὅλοι ρέστ..

ΠΑΠΑΝ.- (Πρόζα) Πάρε ἀφεντικὸ, κιλίμια χαλιά..

ΚΟΜΠ.- Τί κιλίμια καὶ χαλιά.. 'Εμεῖς περιμέναμε, νά μᾶς ἔρθετε
μέ ντέφια καὶ βιολιά...

Α - Τώρα ντέφια καὶ βιολιά; Αὐτά εἶναι περασμένα ἔξασμένα

ΚΟΜΠ.- Καὶ τώρα πῶς διασιεδάζετε;

ΠΑΠΑΝ.- ~~ἔξασμένα~~ 'Απολαμβάνουμε στίς παρελάσεις τὰ τάνικ
καὶ τὰ θαρakisμένα

Ενημερωτικό σημείωμα προς το Τμήμα Ελέγχου Δημοσίων Θεαμάτων και Ακροαμάτων σχετικά με την
επιθεώρηση «Βάλε κι εσύ ένα καπέλο... Μπορείς».
25 Ιουνίου 1973
Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών - Γ.Α.Κ.

ζ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΔΗΜΟΣΙΩΝ
ΘΕΑΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΚΡΟΑΜΑΤΩΝ

Αθήναι, 6-4-1973

Αρ. Πρωτ. 22002/9757.....

Α Π Ο Φ Α Σ Ι Σ

Έχοντες υπ' όψιν, 1) τās διατάξεις τών Ν.Δ.1108/42, Ν.485/43, Α.Ν.394/68 καί Ν.Δ. 744/70, 2) τήν από 12-8-72.....νομίμως υποβληθεΐσαν αίτησιν καί 3) τό υπ' αριθ. 36/30-3-73.....Πρακτικόν τής Πρωτοβαθμίου Έπιτροπής Έλέγχου Μουσικών τεμαχίων κ.λ.π.

Α Π Ο Φ Α Σ Ι Ζ Ο Μ Ε Ν

Απορρίπτομεν τήν αίτησιν τής Έταιρίας ΜΙΝΩΣ ΜΑΤΕΑΣ ΚΑΙ ΥΙΟΥ.....
περί χορηγήσεως άδειας έκτυπώσεως εΐς δίσκους γραμμοφώνου τοῦ μουσικοῦ τεμαχίου υπό τόν τίτλον Ο ΔΡΟΜΟΣ.....
Στ' έχ. ΚΩΣΤΟΥΛΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Μουσ. ΜΑΝΟΥ ΛΟΪΖΟΥ

Ο Γενικός Γραμματέας

ΛΟΥΚΑΣ ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ

Κοινοποιήσεις:

- ✓ 1.- Γραφεΐον κ. Υφυπουργού
- 2.- Υπουργεΐον Δημ. Τάξεως
 - α) Αρχηγείον Χωροφυλακής
 - β) Αρχηγείον Αστυν. Πόλεων
- 3.- Έθνικόν Ίδρυμα Ραδιοφωνίας καί Τηλεοράσεως
- 4.- Ίπηρεσίαν Ένημερώσεως Ένόπλων Δυνάμεων
- 5.- Διεθθύνσιν Μελετών Σχεδιάσεως καί Προγραμματισμοῦ- Τμήμα Εΐδικών Θεμάτων Παρ' ημίν
- 6.- ΜΙΝΩΣ ΜΑΤΕΑΣ ΚΑΙ ΥΙΟΣ

Χαρ. Τρικούπη 5
Ένταῦθα

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Απόφαση του Τμήματος Ελέγχου Δημόσιων Θεαμάτων και Ακροαμάτων με την οποία απαγορεύεται η εκτύπωση σε βινύλιο του τραγουδιού «Ο Δρόμος» του Μάνου Λοΐζου.
6 Απριλίου 1973
Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών - Γ.Α.Κ.

η.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΑΓΓΕΛΗ

1) Ἀπεφασίσαμεν καί διατάσσομεν τά ἀκόλουθα, ἰσχύοντα δι' ὅλοκληρον τήν ἐπικράτειαν:

Ἀπαγορεύεται:

α) ἡ ἀνατύπωσις ἢ ἡ ἐκτέλεσις τῆς μουσικῆς καί τῶν ᾠμάτων τοῦ κομμουνιστοῦ συνθέτου Μίκη Θεοδωράκη, τέως ἀρχηγοῦ τῆς νῦν διαλυθείσης κομμουνιστικῆς ὁργανώσεως «Νεολαία Λαμπράκη», δεδομένου ὅτι ἡ ἐν λόγω μουσική ἐξυπηρετεῖ τόν κομμουνισμόν·

β) τό ἔδδιν ἅπαντα τά ᾠσματα, τά χρησιμοποιούμενα ὑπό τῆς κινήσεως τῆς κομμουνιστικῆς νεολαίας, διαλυθείσης δυνάμει τῆς παραγράφου 8 τοῦ διατάγματος τῆς 6 Μαΐου 1967, δοθέντος ὅτι τά ἐν λόγω ᾠσματα ὑποκινοῦν πάθη καί διενέξεις εἰς τούς κόλπους τοῦ πληθυσμοῦ.

2) Οἱ παραβαίνοντες τήν ὡς ἄνω διαταγήν πολίται θά παραπέμπονται ἀμέσως ἐνώπιον στρατοδικείων καί θά δικάζωνται συμφώνως πρὸς τά διατάξεις τῆς ἐκτάκτου νομοθεσίας.

Ὁδυσσεύς Ἀγγελῆς
Ἀρχηγός τοῦ Ἐπιτελείου
τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ

<https://www.hit-channel.com/apagorevmena-tragoudia-egkrithikan-logokrisia/89774>

Τα παραπάνω ντοκουμέντα αναφέρονται σε περιπτώσεις λογοκρισίας. Να εντοπίσετε το προϊόν αναφοράς και να αναζητήσετε τα αίτια της απαγόρευσης κυκλοφορίας.

Θ. Παρακάτω διαβάσετε τους στίχους από τρία τραγούδια που απαγόρευσε η χουντική λογοκρισία.

Α) Αφού διαβάσετε τους στίχους και δείτε τα σχετικά βίντεο με τη μουσική να γράψετε δίπλα σε κάθε τραγούδι τρεις τουλάχιστον λόγους για τους οποίους η δικτατορική λογοκρισία «έκρινε» ότι αυτά δεν έπρεπε να κυκλοφορήσουν.

Β) Είσατε ένας από τους λογοκριτές αυτών των τραγουδιών που συντάσσει τα σχετικά δελτία (βλ. πηγές) · συντάξτε τα σχετικά δελτία. Για ποιους λόγους θα απορρίπτατε αυτά τα τραγούδια; Με ποια επιχειρηματολογία; Τι θα γράφατε στα σχετικά δελτία;

Πάει ο καιρός

Στίχοι: Νίκος Γκάτσος

Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις

Πρώτη εκτέλεση: Γρηγόρης Μπιθικώτσης 1965 (<https://www.greeklyrics.gr/stixoi/paei-o-kairos/>)

Πάει ο καιρός, πάει ο καιρός
που ήταν ο κόσμος δροσερός
και κάθε αυγή ξεκινούσε μια πηγή
για να ποτίσει όλη τη γη

Ήρθανε νύχτες και βροχές
και χειμωνιάσαν οι ψυχές
και στο βαθύ το σκοτάδι έχει σταθεί
ένα παιδί να ζεσταθεί

Τώρα το δάκρυ κυλάει στο χώμα,
και πέρα απ' το βοριά
ένα καράβι ρωτάει ακόμα
που θα βρει στεριά

Πάει ο καιρός, πάει ο καιρός
που ήταν ο κόσμος δροσερός
και κάθε αυγή ξεκινούσε μια πηγή
για να ποτίσει όλη τη γη.

Ξεγυμνώστε τα σπαθιά

Στίχοι: Λευτέρης Παπαδόπουλος

Μουσική: Γιάννης Μαρκόπουλος

Πρώτη εκτέλεση: Γιάννης Πουλόπουλος 1967, στην ταινία *Εκείνος κι εκείνη* του Ερρίκου Ανδρέου (https://www.youtube.com/watch?v=Co_KX-RZYnk) (πρεμιέρα ταινίας 30.01.1967).

Με σκότωσαν γιατί χαμογελούσα
γιατί μιλούσα στα παιδιά
Με σκότωσαν γιατί δε μαρτυρούσα
ποιος έχει μέσα του καρδιά

Νύχτα έπεσε βαθιά
άστρο άστρο ανάβει

ξεγυμνώστε τα σπαθιά
οι φτωχοί κι οι σκλάβοι

Με σκότωσαν απάνω στο τραγούδι
όπως σκοτώνουν τα πουλιά
τους τρώμαξε το φως κι ένα λουλούδι
πού 'χα καρφώσει στα μαλλιά

Μέρα έρχεται ξανθιά
άστρο άστρο σβήνει
Ξεγυμνώστε τα σπαθιά
κι ό,τι γίνεται, ας γίνει.

Χαράματα

Στίχοι: Μέντης Μποσταντζόγλου

Μουσική: Γιάννης Μαρκόπουλος

Πρώτη εκτέλεση: Γιάννης Πουλόπουλος 1966 στην ταινία του Γιώργου Σκαλενάκη *Ντάμα Σπαθί*
(<https://www.youtube.com/watch?v=f6gwf-QLT1o>).

Πέρα απ' τα βουνά, υπάρχει ένας λαός
Χαράματα χαράματα, σε γνώρισα
κι ήρθαν και με ρώτησαν
ποιος θα μας κρατήσει συντροφιά

Πέρα απ' την σιωπή, υπάρχει μια φωνή
μεσάνυχτα μεσάνυχτα σ' αρνήθηκα
κι ήρθαν και με φώναξαν
ποιος θα μας ανάψει τη φωτιά

Ανακεφαλαιωτικά

Παρακάτω διαβάζουμε έξι «σύντομες ειδήσεις» που δημοσιεύθηκαν στις εφημερίδες την περίοδο της δικτατορίας 1967-1974. Δίπλα σε κάθε είδηση γράψτε έναν τουλάχιστον λόγο για τον οποίο μπορεί να έγινε το καθένα από αυτά.

1. Αργά χθες το απόγευμα συνελήφθησαν στην ταβέρνα «Το γιοματάρι» τέσσερις ελαιοχρωματιστές. Οι τέσσερις οδηγήθηκαν στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα όπου διανυκτέρευσαν πριν αφεθούν ελεύθεροι μετά από συστάσεις που τους έγιναν.
2. Η αίτηση πρόσληψης της Κωνσταντίνας Γεωργιάδου, απόφοιτου της Ανώτατης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών Αθηνών, στη ΔΕΗ απορρίφτηκε από το αρμόδιο συμβούλιο προσωπικού της εταιρίας.
3. Ο Ηλίας Σιδέρης, αγρότης στο επάγγελμα, αποστέλλει, μαζί με άλλους, το παρακάτω ευχαριστήριο τηλεγράφημα προς τον Υπουργό Γεωργίας και την κυβέρνηση.

4. Τρεις μαθήτριες της πέμπτης τάξης του 3ου Γυμνασίου Θεσσαλονίκης συνελήφθησαν από την αστυνομία και οδηγήθηκαν στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα. Μετά από συστάσεις που έγιναν προς αυτές και προς τις οικογένειές τους αφέθηκαν ελεύθερες.
5. Χάρη στην παρέμβαση του οικείου μητροπολίτη αφαιρέθηκαν από την έκθεση ζωγραφικής της ζωγράφου Αφροδίτης Κυρίμη τέσσερις πίνακες, καθώς κρίθηκε ότι αυτοί δεν συνάδουν με το νόημα της τέχνης.
6. Χθες το βράδυ η αστυνομία συνέλαβε στο σπίτι του τον εικοσάχρονο Γεράσιμο Χατζηπαπά μαζί με άλλα εννέα (09) άτομα. Όλοι τους οδηγήθηκαν στο αστυνομικό τμήμα.

Σε ποια καθεστώτα και σε ποιες χώρες εφαρμόζεται λογοκρισία; Τι εξυπηρετεί; Να αναζητήσετε περιπτώσεις λογοκρισίας (τέχνη, ΜΜΕ) στον σύγχρονο κόσμο και να συζητήσετε για τις λογοκριτικές πρακτικές γενικά.

Ομάδα 4 – Το Πολυτεχνείο

Δίνουμε στα παιδιά υλικό που αφορά την εξέγερση του Πολυτεχνείου: φωτογραφίες, αποσπάσματα εκπομπών του ραδιοφωνικού σταθμού των φοιτητών/-τριών, αφίσες, μαρτυρίες, τεκμήρια (βλ. βοηθητικό υλικό 2 – Αλήθεια). Θα πρέπει να απαντήσουν σε ερωτήματα σχετικά με:

- Τα αιτήματα και τα συνθήματα των φοιτητών
- Την αντίδραση του καθεστώτος
- Την κάλυψη της εξέγερσης από τον εγχώριο και ξένο Τύπο / ΜΜΕ
- Τα θύματα της καταστολής της εξέγερσης

I. Η κατάληψη της Νομικής Σχολής – Φεβρουάριος 1973

Για πρώτη φορά τα συνθήματα «Κάτω η χούντα», και «Δημοκρατία» προφέρθηκαν δημοσίως, απευθυνόμενα σε πολλαπλούς αποδέκτες, όπως η αστυνομία, αλλά και όλους όσοι βρίσκονταν στο κέντρο της Αθήνας. Επίσης έγραψαν σε τρικάκια ανάλογα συνθήματα, όπως το «Όχι στο ποδόσφαιρο» και τα πέταξαν στο δρόμο, ενώ κάποια στιγμή σήκωσαν στην ταράτσα μεγάλα χαρτόνια με τα γράμματα «Ε-Λ-Ε-Υ-Θ-Ε-Ρ-Ι-Α». Εκείνη ακριβώς τη στιγμή οι φοιτητές έσπασαν τα δεσμά του φόβου.

Κορνέτης, Κ., (2015). *Τα παιδιά της δικτατορίας*, Αθήνα: Πόλις, σ. 465.

II. Κωστούλας Μητροπούλου, «Το χρονικό των τριών ημερών» (απόσπασμα)

Η νύχτα γέμισε υποσχέσεις. Η νύχτα γέμισε τομές. Κανένας δεν ξέρει πότε και πώς και ως πού θα φτάσει η δύναμη της φωνής στους 1.050 χιλιόκυκλους. Κανένας δεν ξέρει αν θα είναι η ίδια φωνή κι αν το χειροκρότημα θα έρθει αργά, πολύ αργότερα από το κακό.

Ώρα 1.44' π.μ. Πρόσωπα και μάτια και στόματα σε σχήμα τραγουδιού, παρατάχτηκαν απέναντι ακριβώς από τα τανκς. Αναποφάσιστα τανκς απέναντι σε τόσα μάτια ερωτηματικά και μπροστά σ' αυτή τη γωνιώδη απορία που σχηματίζει το τραγούδι σ' ένα πρόσωπο παιδικό.

Αυτό διαρκεί τρία ολόκληρα λεπτά. Μια ολόκληρη εποχή κυκλική και εύγη.

Ώρα 1.47' π.μ. Τα γκλομπς, που η ειδησεογραφία της ημέρας θα τα παρουσιάσει στην αυριανή της έκδοση σα «στυλιάρια από κασμάδες», όρμησαν στο χώρο που βρίσκονται κλεισμένα τα παιδιά, σε μήκος κύματος 1.050 χιλιόκυκλων και σε χρόνο μηδέν. Ο χρόνος παραμένει μηδέν όσο διαρκεί αυτή η άκαιρη εισβολή.

Έπειτα, σιγά σιγά τα γκλομπς ταυτοποιούνται με τον πανικό και διαχέονται μέσα στο χώρο που δεν τους είναι οικείος και τον κατακτούν βίαια.

Ώρα 1.50' π.μ. Οι 1.050 χιλιόκυκλοι βουβάθηκαν. Η φωνή βγαίνει από κάπου αλλού. Κάπου μέσα στη νύχτα. Κάπου μέσα στο χρόνο. Λέει σταθερά τούτη η φωνή: «Παιδιά, μην πετάξετε τίποτα εναντίον τους. Να τους υποδεχτείτε με τη φράση: “Αδέρφια μας φαντάροι”».

Ώρα 1.57' π.μ. Στους 1.050 χιλιόκυκλους, το τραγούδι πολλαπλασιαζόταν. Τώρα, η φωνή που ξανακούστηκε και ανάγγειλε επίσημα τη βλάβη του πομπού, ήταν μια φωνή μονοδιάστατη. Σκέτη. Μια φωνή έρημη. Λέει: «Μέσα στο χώρο μας μπήκαν τα γκλομπς. Γιατί όχι οι φαντάροι;»

Ώρα 1.58' π.μ. Σιωπηλά παιδιά και τα φωτίζουν οι προβολείς. Η περιγραφή περισσεύει. Στα χέρια τους κρατάνε αναμμένα φαναράκια ή κάτι σα στυλό. Είναι άοπλα. Παιδιά άοπλα και σωμαίνουν. [...]

Ώρα 2.57' π.μ. Τρία τανκς ορμάνε μαζί. Το πρώτο, που φαίνεται παράλογα πιο μεγάλο, ρίχνει τη μεγάλη πόρτα με τα κάγκελα. Οι άνθρωποι αραιώνουν. Οι άνθρωποι πάντα σε τέτοιες στιγμές ή χάνονται ή μένουν και πολτοποιούνται. Τα παιδιά τραγουδάνε τον Εθνικό Ύμνο. [...]

[πηγή: Κωστούλα Μητροπούλου, *Το χρονικό των τριών ημερών (Σχολή Πολυτεχνείου)*, Κέδρος, Αθήνα 1987 (13η έκδ.), σ. 19-20 & 25]

https://www.youtube.com/watch?v=Z485V_tIGwc (το ντοκιμαντέρ της Ολλανδικής τηλεόρασης που αποτύπωσε την είσοδο του τανκ στο Πολυτεχνείο)

III. Οι ελεύθεροι σκοπευτές

«Κάθε δέκα-δεκαπέντε λεπτά ακουγότανε ένας πυροβολισμός από ελεύθερο σκοπευτή σε στέγη. Αυτό ήταν το φοβερό: όχι ριπή. Πάντα ένας μόνο. Ήξερες πως κάποιος είχε χτυπηθεί και ήταν κάτω, δεν χρειαζόταν δεύτερος».

Μαρτυρία Νάντιας Βαλαβάνη στο Χανδρινός, Ι., (2019). *Όλη νύχτα εδώ. Μια προφορική ιστορία της εξέγερσης του Πολυτεχνείου*, Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 130.

Β. Μέχρι τη στιγμή αυτή έχουν καταγραφεί εικοσιτέσσερις (24) πλήρως τεκμηριωμένες περιπτώσεις, όπως καταγράφονται συνοπτικά στον συνημμένο κατάλογο.⁸ Παράλληλα, έχει συγκροτηθεί ένας κατάλογος δεκαέξι (16) ανωνύμων περιπτώσεων που είχε θεωρηθεί σε κάποια στιγμή της διαδικασίας ότι «προκύπτουν βασίμως» ως νεκροί, από επίσημες, επώνυμες και σχετικά αξιόπιστες καταθέσεις, με συγκεκριμένα στοιχεία. Τέλος, η έρευνα έχει θέσει στο μικροσκόπιο τριάντα (30) επώνυμες περιπτώσεις, που εμφανίζονται επίμονα στους περισσότερους καταλόγους από το 1974 μέχρι και σήμερα, χωρίς να έχουν ποτέ τεκμηριωθεί. Όλες αυτές οι ανώνυμες και οι αμφιλεγόμενες επώνυμες περιπτώσεις παραμένουν σε εκκρεμότητα, προκειμένου να διερευνηθούν περισσότερο, προτού αποφασιστεί οριστικά να υιοθετηθούν ή να απορριφθούν.

(Από το κεφάλαιο με τίτλο: «Το ζήτημα των θυμάτων: Νεκροί και τραυματίες» από το ομώνυμο βιβλίο του Λεωνίδα Καλλιβερέτακη, στο http://helios-eie.ekt.gr/EIE/handle/10442/8782?fbclid=IwAR2sOoGq8eg7KGC_KVdDK6npwMjdGzftWu37iARBtIFG-bPS5b48E1BQ8S0, σ.σ. 41 και 45).

Καλλιβερέτακης, Λ., (2004). *Πολυτεχνείο '73: Το ζήτημα των θυμάτων. Νεκροί και Τραυματίες*, Αθήνα: Φιλιππότης.

V. Η επόμενη μέρα

Πηγή:

<http://www.agrinionews.gr/wp-content/uploads/2016/11/mastorakispolytexneio2.jpg> (ανακτήθηκε 20/7/2020).

⁸ Σελ. 48-55 στο ανωτέρω έγγραφο.

Η αλήθεια γιά την εφιαλτική εκπομπή που ζωντάνευε χτες

Ο Γ. Δραγμίτης στον χώρο ενός από τα μαθήματα που δίνει στην ΕΡΤ.

"Έτσι μας ανέκρινε ο Μαστοράκης,,

Συγκλονιστική συνέντευξη του

Γ. Δραγμίτη στον Μ. Γιομπάζο

«Ήταν μία ανεπανάληπτη στιγμή από την πλευρά του Μαστοράκη και των δικηγόρων. Μία στιγμή που να πάρουμε μέρος με ειλικρίνεια και παρρησιαστικό επιμελημένο. Και μετά ο Μαστοράκης, ξεχρηστώντας όλη την άσχημη κατάσταση, και δεν μπορούσαμε να αντιδράσουμε, έκανε τη στοιχειώδη πρόταση. Διότι ήταν όλη η ώρα στην αίθουσα. Προσέβαλε να αναλάβει την αντανάκλαση της σκιάς σε όλη την αίθουσα, για να είναι διαφανής η διαδικασία και να γίνει λάβα τοξική διαδικασία και τον Μαστοράκη από τη μεριά και να το διαφανίσουν στην αίθουσα από την αντανάκλαση και την αντανάκλαση δόξατος».

Μάλιστα ο Γεώργιος Δραγμίτης, ο οποίος συνδύαζε όλη την ώρα με την ΕΡΤ ημερήσια με τη συνέντευξη - έκδοση του Νούμερου 73 στο ΚΕ-ΒΟΠ, με τη σύμφωνη γνώμη του και τις διαβεβαιώσεις και εισηγήσεις που τον παρότρυναν, τον αντανάκλαση έπαιρναν τον Μαστοράκη.

Αλλά ήταν μετά την προβολή της ταινίας, στην

Ο Νίκος Μαστοράκης στην εφελιαστική συνέντευξη - έκδοση, που ζωντάνευε χτες η ΕΡΤ.

βόσκηση να εκπαιδευόμαστε τηλεοπτικά με τον Γεώργιο Δραγμίτη, από Νούμερο της Δι. Γερμανίας. Άρα είναι το δικαστικό του, από τη στιγμή που Μας βοήθησε σε αυτό η γαμψία του και την επανένταξη και απονομιμότητα του Μάστορα, από το 65 με τα δύο παιδιά τους, τον παρτίδα, γιατί τότε τότε από, να γίνει το 1982.

Ο Γ. Δραγμίτης απαντάει στα ερωτήματα της συνέντευξης - έκδοση του «επικριτή» του μέσα στο ΚΕΒΟΠ.

Ο Γεώργιος Δραγμίτης δεν έχει δει ποτέ την ταινία αυτή, στην οποία είναι από τους κύριους πρωταγωνιστές. Δεν την είχε βάλει ούτε, αφού ήταν ημερομηνίες (ή παλιά γράμματα) τέτοιες, όπως από τη στιγμή του Πολυτεχνείου και προέβλεπε το Σάββατο, παραμένει το δικό του τηλεοπτικό

ΣΥΝΕΛΕΞΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 15

Πηγή:

<https://provocateur.gr/storage/photos/master/201905/eleut17-11-8116597.jpg>

(ανακτήθηκε 6/7/2020).

Η χούντα προσπάθησε να διαχειριστεί επικοινωνιακά το θέμα της εξέγερσης του Πολυτεχνείου με μια στημένη εκπομπή του δημοσιογράφου Ν. Μαστοράκη – μια ιδιότυπη μορφή δημόσιας ανάκρισης των συλληφθέντων φοιτητών, την επόμενη ημέρα της καταστολής της εξέγερσης.

Ομάδα 5 – Αφίσες

Μετά την παρουσίαση της δουλειάς των προηγούμενων ομάδων, ζητάμε από την ομάδα 5 (μπορεί να απαρτίζεται από αντιπροσώπους όλων των ομάδων) να ανατρέξουν στο διαδίκτυο και να βρουν αντιχουντικές αφίσες της εποχής. Έπειτα ζητάμε να κατασκευάσουν μια ανάλογη αφίσα σήμερα (ψηφιακή κατά προτίμηση), αξιοποιώντας τα στοιχεία που γνωρίζουν για τα έργα και τις ημέρες της επτάχρονης δικτατορίας. Καλό θα ήταν να επικαιροποιηθεί η αφίσα και να συνδεθεί με θέματα της σύγχρονης επικαιρότητας (προβλήματα δημοκρατίας, έλεγχος των ΜΜΕ, λογοκριτικές πρακτικές μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καταπάτηση και υπεράσπιση δικαιωμάτων). Είναι μια καλή αφορμή επίσης να συζητηθεί η ευκολία με την οποία χρησιμοποιούνται λέξεις με βαρύ ιστορικό φορτίο σε πολλές περιστάσεις της επικαιρότητας με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται η σημασία και η βαρύτητά τους (π.χ. «η χούντα δεν τελείωσε το '73», δωσίλογοι, γερμανοτσολιάδες, Ολοκαύτωμα, σταλινικές πρακτικές κ.τ.λ.). Θα πρέπει να αιτιολογήσουν τις επιλογές του πολυτροπικού υλικού (προτεινόμενο εργαλείο: glogster.com).

Όλες οι ομάδες

Διαβάστε το διήγημα «Το Ροτβάιλερ» του Δημήτρη Χριστόπουλου.⁹ Έπειτα συζητήστε για την ιδεολογία, τα κίνητρα και τις πρακτικές του ήρωα. Η ιδεολογία της Ακροδεξιάς διαχρονικά αγκαλιάζει αντι-ανθρώπινες πρακτικές, ρατσισμό,

⁹ Δημήτρης Χριστόπουλος (2013), *Δημόσιες Ιστορίες*, εκδ. Πηγή.

ξενοφοβία, αντισημιτισμό, ισλαμοφοβία, αντικομμουνισμό. Μελετήστε τη σελ. 13 από τη μπροσούρα «Ας μιλήσουμε καθαρά για την Ακροδεξιά» (https://www.fes-athens.org/fileadmin/user_upload/office/documents/publications/As_mili_soyme_kathara.pdf). Γιατί κάποιος σήμερα επιλέγει να ασπάζεται αυτές τις απόψεις;

Πώς μπορούμε να ξέρουμε ότι κάποιος στην παρέα μας έχει τέτοιες ιδέες, ακόμα κι αν ο ίδιος δεν το έχει συνειδητοποιήσει;

Ας δούμε μερικές συνηθισμένες φράσεις του

- Όποιος θέλει μετανάστες να τους πάρει σπίτι του.
- Δεν είμαι ακροδεξιός, αλλά η πολλή δημοκρατία βλάπτει.
- Οι ξένοι μάς γεμίζουν αρρώστιες.
- Το αίμα των Ελλήνων πρέπει να μείνει καθαρό.
- Πίσω από όλα είναι οι Εβραίοι και οι διεθνείς τοκογλύφοι.
- Η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι.
- Τουλάχιστον με τη δικτατορία είχαμε δουλειές κι ασφάλεια.
- Να ξεβρομίσει ο τόπος.
- Οι πολιτικοί είναι προδότες.
- Δεν είμαι ρατσιστής, αλλά οι ξένοι μάς παίρνουν τις δουλειές.
- Α ρε, ένας Παπαδόπουλος που μας χρειάζεται.
- Κοίτα που οι αδερφές θέλουν και δικαιώματα.
- Έχουμε γεμίσει πούστηδες, γύφτους, πρεζάκια, Πακιστανούς και άπλυτους.
- Δε φταίει μόνο ο βιαστής, κάτι θα έκανε κι αυτή και τον προκάλεσε.

Παρατηρείς κάτι; Ένα νήμα συνδέει αυτές τις φράσεις. Τις ακούς και από ανθρώπους που δεν τους θεωρούμε ακροδεξιούς. Τέτοιες ιδέες μπορούν να εισχωρήσουν παντού. Είναι ένας τρόπος σκέψης που μοιάζει ελκυστικός σε πολλούς.

Τι άλλο παρατηρείς;

Συχνά οι ιδέες αυτές είναι τόσο προσβλητικές που όποιος τις εκφράζει νιώθει την ανάγκη να δικαιολογηθεί. Θέλει να κρύψει την ταυτότητά του. Τι λέει; «Εγώ δεν είμαι ακροδεξιός αλλά...», «Εγώ ρατσιστής δεν είμαι αλλά...»

Τι κάνει δηλαδή; Μας δηλώνει πως δεν είναι ο ίδιος ακροδεξιός αλλά οι ιδέες του! Σαν να ξέρει πως σε έναν ακροδεξιό κανονικά δε θα δίναμε πολλή σημασία, αλλά μας ζητάει να κάνουμε μια εξαίρεση και να ακούσουμε μια τέτοια ιδέα.